

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ ve EDEBİYATLARI (POLONYA DİLİ ve KÜLTÜRÜ)
ANABİLİM DALI

POLONYA BAROK EDEBİYATINDA TÜRK ETKİSİ

**Waclaw Potocki'nin "Hotin Savaşı" ve Samuel Twardowski'nin "Cesur Elçilik"
adlı yapıtları çerçevesinde ilk Osmanlı –Lehistan savaş dönemi**

Doktora Tezi

Malgorzata Maria GAJDA

Ankara – 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ ve EDEBİYATLARI (POLONYA DİLİ ve KÜLTÜRÜ)
ANABİLİM DALI

POLONYA BAROK EDEBİYATINDA TÜRK ETKİSİ

**Waclaw Potocki'nin "Hotin Savaşı" ve Samuel Twardowski'nin "Cesur Elçilik"
adlı yapıtları çerçevesinde ilk Osmanlı –Lehistan savaş dönemi**

Doktora Tezi

Malgorzata Maria GAJDA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Neşe M.YÜCE

Ankara – 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ ve EDEBİYATLARI (POLONYA DİLİ ve KÜLTÜRÜ)
ANABİLİM DALI

POLONYA BAROK EDEBİYATINDA TÜRK ETKİSİ

**Waclaw Potocki'nin "Hotin Savaşı" ve Samuel Twardowski'nin "Cesur Elçilik"
adlı yapıtları çerçevesinde ilk Osmanlı –Lehistan savaş dönemi**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Neşe M.YÜCE

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi :

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kuralla ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Tezi hazırlayan öğrenci
Malgorzata Maria Gajda

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ	1
I. Barok dönemindeki Polonya'nın politik – sosyal durumu	4
II. Polonya Barok edebiyatına genel bakış	6
III. Waclaw Potocki'nin “ Hotin Savaşı” ve Samuel Twardowski'nin “Cesur Elçilik” adlı yapıtları çerçevesinde ilk Osmanlı –Lehistan savaş dönemi	11
III. 1. Analize giriş	11
III. 1. 1. Analiz edilen edebi metinlerin tarihçesi	11
III. 1. 2. Yazarların hayatları ve eserleri	13
III. 1. 3. Metinlerin biçim özellikleri	15
III. 1. 4. Eserlerin kaynakları	20
III.2. Osmanlı – Lehistan savaşının süreci	22
III. 2.1. Savaşın sebepleri	22
III. 2.2. Savaşa hazırlık	37
III. 2.2.1. Osmanlı tarafı	37
III. 2.2.2. Lehistan tarafı	40
III.2.3. Çatışma süreci	45
III.2.4. Barış antlaşmasının onaylanması	51
III.3. 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti	59
III.4. Tarihi kişilikler	64
III.4.1. Sultan II. Osman	64
III.4.2. Sultan I. Mustafa	73

III.4.4. Sadrazam Gürcü Mehmet Paşa	78
III.4.5. Dilaver Paşa	83
III.4.6. Konstanty Weweli	87
III.5. Osmanlıların karakter özellikleri ve alışkanlıkları	89
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	97
ÖZET	101
ABSTRACT	103

ÖNSÖZ

Bu tez araştırmasında özellikle birkaç kişinin yardımını oldukça etkili oldu. Başta çalışmalarım boyunca değerli katkılarıyla beni yönlendiren ve yapıcı yaklaşımıyla bana devamlı destek veren hocam Prof. Dr. Neşe M. Yüce'ye derin minnettarlığımı sunarım. Ayrıca anlayış ve yardımları için değerli meslektaşım Ar. Gör. Aybike Kılık ve kızıma gönülden teşekkür ederim.

Ankara – 2015

Malgorzata M. Gajda

GİRİŞ

Tez konusu olan Polonya Barok edebiyatındaki Türk etkisi çerçevesinde yapılan araştırma, Türkiye – Polonya ilişkileri tarihinde en yoğun temasın yaşandığı dönemi kapsamaktadır. Barok döneminde (17.yy.) Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki hızlı ilerleyişi, her iki ülkenin, Lehistan'ın güney-doğusunda bulunan ülkelerin topraklarında hâkimiyet kurma teşebbüsü ve hem Lehistan'ın himayesinde olan Kazakların hem de Osmanlı'nın himayesinde olan Tatarların karşı ülkenin topraklarına devamlı saldırıları yüzünden iki ülke arasında ilk ve bugüne kadar son defa savaşlar yapıldı. Bu sıcak temasın tarihleri şöyledir:

- 1620 – 1621
- 1633 – 1634
- 1666 – 1671
- 1672 – 1676
- 1683 – 1699

Her iki ülkede edebiyat alanında ayrıntılı bir şekilde araştırılmamış ilk savaş konusu sadece edebiyat tarihi açısından değil, aynı zamanda Türkiye (Osmanlı) tarihi bakımından da önem taşımaktadır. Takriben Eylül 1620 – Şubat 1623 dönemini kapsayan analiz, öncelikle başta Boğdan'daki Çuçoro ve Hotin, sonra İstanbul'da yer alan askeri – politik olayların edebi tasvirini içermektedir. Bu amaçla Polonya Barok edebiyatında ilk savaşla ilgili sınırlı sayıda eserlerden seçilen ve dönemde egemen olan Leh soylularının edebi ekolünü temsil eden iki epik poem şu şekilde ele alınmıştır: esas savaş süreci, öncelikle Waclaw Potocki'nin “Hotin Savaşı” başlıklı eserinde, savaştan sonraki barış müzakereleri ise Samuel

Twardowski tarafından yazılan “ Cesur Elçilik” başlıklı eser temelinde incelenmiştir. Bunun dışında dönemin olaylarına iştirak eden tarihi kişiliklere ve Osmanlı Devleti’nin yapısı ve işleyişine de tezde geniş bir yer verilmiştir. Gerçekleştirilen araştırmada tarihi güvenilirlik açısından Lehçe yazılan iki yapıtın kaynakları da önem taşımaktadır. Savaşa katılmayan ve yazarken birkaç yazılı belgeden yararlanan Potocki’nin aksine İstanbul’daki görüşmelere şahsen katılan Twardowski’nin eseri büyük bir ölçüde tarihi belge niteliğindedir.

Analiz edilen eserler, Avrupa ülkelerinde Osmanlı tehlikesi karşısında duyulan ve Türk konusunu içeren şark merakının edebi ifadesi olarak belirlenebilir. Avrupa Barok edebiyatlarında hâkim olan olumsuz Osmanlı imajı, her şeyden önce dini farklılık temelinde oluşturulan belirli şark klişelerinin yaygın bir şekilde kullanılması ile yaratılırdı.¹ Örnek olarak, Hıristiyan ahlak kurallarına uyan hayat şekline karşı İslam’daki hayati zevk arayışından şehvet düşkünlüğüne kadar giden ve ahlaksız olarak değerlendirilen yaşam tarzı gösterilebilir. Tezdeki imge çalışması niteliğindeki analizin baştaki amacı, Polonya Barok edebiyatını temsil eden iki yapıtta oluşturulan muazzam “Osmanlı resmi”nin “nasıl” ve “neden” sorularının göz önüne alınarak mümkün olduğu kadar ayrıntılı bir şekilde betimlenmesidir. Eserlerdeki şark renkliliğinin yapısı, dönemin Polonyalıları için belirli konuların önemini gösteren vurguların tespiti ve tasvirlerin şark klişelerinin etkilerine göre ölçülen tipiklik derecesi de önem taşımaktadır.

Tez, Barok dönemindeki Osmanlı – Lehistan savaşları ile ilgili Polonya edebi metinlerinin Türkiye’deki araştırmalarının öncüsü olup hem Türkiye – Polonya

¹ Kleinlogel, C. (1989), Exotik –Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453 -1800), Frankfurt am Main, Verlag Peter Lang

tarihi – kültürel geçmişinin incelemelerine katkıda bulunur hem de Polonya yapıtlarını Türk okuyucusuna tanıtma olanağı sunar.

I. Barok dönemindeki Polonya'nın politik – sosyal durumu

Barok dönemini kapsayan 17.yüzyılın Polonya'sı çok geniş topraklara sahipti. 1569 tarihli “Lublin İttihadı” temelinde Polonya Krallığı ve Büyük Litvanya Prensiği birleşince takriben bir milyon km² büyüklüğüne ulaşan ve farklı dil, din ve gelenekleri olan milletleri barındıran ülke, güneyde Osmanlı İmparatorluğu sınırına kadar uzanıyordu². Bu durumdaki Polonya, tarihi boyunca iyi, hatta Jagiellon hanedanı döneminde dostça ilişkilerde bulunduğu³ ve Moskova'ya karşı müttefiki olan Osmanlı'nın yakın tehlikesi karşısında kendini “Hıristiyanlığın ön duvarı”⁴ olarak görüp Osmanlı'ya karşı Habsburg'un taraftarı oldu.

Polonya tarihindeki Barok “soyluların altın özgürlüğü dönemi” olarak betimlenir. Avrupa'daki ülkelerin çoğunda uygulanan mutlak hâkimiyetin aksine Leh soylularının egemenliği başta kral seçimi ve “liberum veto” hakkı ile tanıtılabilir. Oldukça sınırlı yetkilere sahip olan kral, Jagiellon hanedanlığının bitmesiyle 1573 tarihinden itibaren yerli ve yabancı adaylar içerisinde soylular tarafından seçilirdi. 17. yüzyılda bu şekilde seçilen üç Leh uyruklu ve Waza hanedanlığından iki İsveç Lehistan kralı oldu⁵. Anarşiye yol açan ve 18. yüzyılda ülkenin bölünmesi ile sonuçlanan soyluların özgürlüğünün diğer önemli unsuru olan “liberum veto” ise her milletvekilinin meclisteki çoğunluk kararlarını tek itirazla bile geçersiz kılma hakkından ibaretti.

Batı Avrupa'nın tahıl talebine bağlı olan Lehistan'ın ekonomisinde Jagiellon dönemindeki ülkenin olağanüstü zenginleşmesinden sonra 17. yüzyılın

² Tymowski, M., (1991), Historia Polski, Warszawa, Editions Spotkania, s.149-151

³ Pajewski, J., (1963), Buńczuk i koncerz. Z dziejów wojen polsko-tureckich, Warszawa, Wiedza Powszechna, s. 37 -52

⁴ Tazbir, J., (2004), Polska przedmurzem Europy, Warszawa, Wyd. Twój Styl, s. 55 -112

⁵ Gintel, J., (1967), Poczet królów polskich, Kraków, Wyd. Artystyczno –Graficzne, s. 53 -57

20'lı yıllarından itibaren bariz olan durgunluk gittikçe derinleşiyordu. Kriz, toprak köleliğine dayanan ve ne yapısal ne de teknolojik yeniliklere açık olan tarımın özellikle ülkenin doğusundaki verimli topraklara sahip çıkma ve yerleşmenin duraklaması ve bölgedeki ayaklanmaların başlaması sebebiyle hızlı gelişen Batı Avrupa'daki ekonomiler için cazibesini kaybetmesinden kaynaklandı.

Polonya tarihinde 17. yüzyıl aynı zamanda çok yoğun savaş ve iç kargaşaların dönemidir. Lehistan'ın öncelikle kral III. Sigismund'un isabetsiz dış politikası yüzünden son derecede yıpratıcı ve kısa aralarla 1660'a kadar İsveç ile 1667'ye kadar Rusya ile devam eden savaşları ve Osmanlı ile ancak 1699'da biten beş savaşın dışında soyluların krallara karşı olan isyanları ve Lehistan'ın doğusunda 1591-1704 tarihleri arasında yer alan Kazak huzursuzluklarının en önemlisi olan Chmielnicki İsyanı (1648-1657) da Barok dönemine aittir⁶.

⁶ Tymowski, M., (1991), Historia Polski, Warszawa, Editions Spotkania, s.155 -175

II. Polonya Barok edebiyatına genel bakış

Sanat tarihinde Rönesans'tan sonra gelen ve önderlik yapan Fransa'dan bütün Avrupa'ya yayılan 17. ve kısmen 18. yüzyılın egemen stili olan Barok, dönemin mezhep çatışmalarından galip çıkan Katolik kilisesi ve mutlak monarşinin ifade tarzı olarak belirlenebilir. Dini ve seküler mimari, resim, heykel ve edebiyatta görülen Barok, biçim tutkusundan kaynaklanan abartıya varan görkem, yücelik ve simgecilik ile tanınmaktadır⁷.

Takriben 1730'a kadar devam eden Polonya Barok kültürünün oluşumu ve gelişimi (16.yüzyılın sonu ve 17.yüzyılın başı) "Cizvitlerin kralı" olarak bilinen, fanatik Katolik olan III. Sigismund tarafından desteklenen Karşı –Reformasyon dönemine denk gelmektedir. Katolik kilisesinin egemenliği o dönemdeki Polonya'nın bütün sosyal yaşam bulgularında kendini belli ederdi. Din adamlarının elindeki eğitimde başta Latince, belagat ve din bilgisine odaklanılırdı. Sanat ve edebiyatta dini konular baskındı ve önerilen kahraman modeli "örnek Hristiyan" oldu. 17.yüzyılın başında kilise yetkilileri caiz olan dini sansürü uygulayıp yasak kitap listesini ilan etti. Gözetimlerinin altında kalan basım evlerinde genellikle dua kitapları, dini kitaplar, Latince ders kitapları ve takvimler çıkarılırdı. Seküler içerikli takvimler çok geniş okuyucu kitlesine ulaşırdı. İçerdikleri basit ansiklopedik bilgiler, tarımsal ve tıbbi tavsiyeler ve astrolojik tahminler yanında edebi niteliği düşük olan fıkralar dönemin okuyucularının seviyelerini gösterirdi⁸.

Barok kültüründe güçlü bir merkez yokluğu da önem taşırdı. Sebebi III. Sigismund'un kraliyet konaklama yerini Krakov'dan ancak 18.yüzyılda kültür

⁷ Cumming, R., (2008), Sanat, İnkılap Kitapevi, s. 163 -219

⁸ Krajewski, K., (1979), Piśmiennictwo polskie od średniowiecza do oświecenia, Warszawa, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, s. 264 - 269

merkezi konumunda olan Varşova'ya taşınmasında (1596) aranmalıdır. Bu durumda magnat⁹ köşkleri ve soyluların konakları Barok kültürünün yayılmasında önemli bir rol oynayıp iki farklı baş akımın oluşumuna sebep oldu:

- yurtdışındaki örnekleri temel alan, magnat ve kraliyet çevrelerinde tercih edilen saray kültürü
- “sarmat” olarak adlandırılan Polonya soylularının yerli kültürü

Barok saray edebiyatı Polonya edebi geleneklerine gönülsüz, kozmopolit bir akımdı. Yazarlık, tahsilli, yüksek sosyal konumda ve sıkça politik kariyere sahip olan akımın temsilcileri için ikincil faaliyetti. Okuyucu kitlesini ise okumuş, yabancı dilleri bilen ve yurtdışındaki yenilikleri takip eden magnatlar ve zengin soylular oluştururdu. Saray edebiyatı hem içerik hem de biçim açısından elit kültürünün özelliklerini taşırdı. Akımın baştaki konusu olan ruhsal ve bedensel aşk ve ona ilişkin tasvir edilmesi zor olan kadın güzelliği ilgi merkeziydi. Rubens'in resimlerindeki gibi siyah, dokunaklı gözlü, beyaz tenli ve kıvılcık saçlı kadın tipi edebiyatta da kalıplaşmış güzellik modeline dönüştü. Şairler ressamalara benzeyen bir şekilde başta renk ve ışık ile ilgili ifadelerle kadın dış güzelliğinin ayrıntılarını somutlaştırmaya çalışırdı. Akımın ana konusuna göre kadınlara iltifat etme, baştan çıkarma ve flört konusunda deneyimli, zarif saray mensubu eserlerin kahramanı olarak geçirdi. Bunun dışında konuların arasında saraydaki ziyafetler, oyun ve eğlenceler de önemli bir yer alırdı. Yapıtlarda hâkim olan dünyevi maddi güzelliklerden gelen sevinç ve keyfin yanında hayatın istikrarsızlığı, fanilik (“vanitas”) teması, ölüm korkusu gibi konular akımın felsefi dalını oluştururdu. Bu tip eserlerde bazen zecri derecede

⁹ Magnat – nüfuzlu, kozmopolit, bazen güçlü yabancı ailelerle kan bağı olan ve büyük servet, geniş araziler, saraylar ve unvanların sahibidir.

detaylı gösterilen ölümün somut sonuçları ile ilgili çirkinlik estetiğinin unsurları mevcuttu.

Saray edebiyatında içerikten çok eserin biçim güzelliği vurgulanırdı. Genellikle İtalyan şairi Marino'nun eserlerini taklit eden yazarlar, benzetmeler dizisi, her satırın aynı kelimeyle başlaması veya zıt anlamlı kelimelerin sistemli bir şekilde kullanılması gibi yapısal bir fikrin (konsept) üzerinde çalışırdı. Okuyucuları şaşırtıp yazarın ustalığını ispatlamak amaçlı yazılan yapıtlara, yabancı ve yeni yaratılmış kelimeler içeren doğa dışı leksik, dolambaçlı sözdizimi, şaşırtıcı benzetme ve sıfatlar ve beklenmeyen paradokslar hâkimdi. Eserler, beklenmedik bir netice içeren "puenta" isimli son cümle ile sonuçlanırdı. Egemen olan lirik formların arasında sone, erotik şiir, mâni ve anakreontik önemli bir yer almaktadır¹⁰. Akımın en önemli temsilcileri ise erotik şair Jan Andrzej Morsztyn ve metafizik içerikli eserler yazar Daniel Naborowski'dir¹¹.

Sarmatizm ise 16.yüzyılın sonunda başlayan ve 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden Polonya'ya özgü bir kültür olgusudur. Antik kaynaklara (Herodot, Hippokrates, Strabon, Genç Plinius) göre Aşağı Volga ve Don nehri arasında yaşayan ve üstün savaş sanatı sayesinde meşhur olan Sarmat halkı Neron döneminde (M.S. 54-68) Roma topraklarına girmiş ve Balkanlar'a kadar yayılmıştır. Yaratılan mite uyarınca başta (16.yy.) bütün Slavların sonra (17.yy.) ise sadece Polonya soylularının Sarmatlardan geldiklerine inanılmıştır. Mitin temelinde antik soy konusunda Avrupa'nın diğer uluslarına yetişme arzusu, Polonya'nın değişik uyruklu soylularının bir kavram altında toplanması ve özellikle soyluların sosyal – politik olağanüstü önemine gerekçe gösterilmesi yatmaktadır.

¹⁰ Hernas, Cz., (1995), Literatura baroku, Warszawa, Wyd.Naukowe PWN, s.140 -145

¹¹ Majda, J., (1994), Okresy literackie, Kraków, Wyd. Ćmpuls Text, s.133 -143

Polonya Barok edebiyatını büyük bir ölçüde etkileyen soylular arasında zamanla fikir – eylem klişeleri, belirli davranış tarzları ve gelenekler oluştu. Örnek bir Polonya Sarmat'ı soyluların siyasi özgürlüğünü savunur, cesaret, kırsal yaşam sevgisi ve bağınaz dindarlık ile karakterize edilirdi. Ayrıca bu sosyal tabakada özellikle sevilen şark kıyafetleri ve silahları, her türlü kutlama ve ziyafetlerinde gösteriş, ihtişam ve abartı göze çarpardı¹².

Soyluların arasında yaygın edebi çalışmalar basılmadan başta aile, arkadaş ve misafir çevresine yönelik bir eğlence faaliyeti olarak sürdürülürdü. Eserlerde bolca eklenen Latince kelimelerinin kullanılması ile Lehçe daha zengin ve görkemli gelirdi. Özellikle 17.yüzyılın ikinci yarısında hızlı gelişen “sarmat” akımı artistik açıdan az sayıda kıymetli yapıt bıraktı. Günlük, mektuplar, tarihi poem ve hicviye bu akımın en popüler edebi türlerindedir. Akımın en önemli temsilcileri ise Waclaw Potocki ve Jan Chryzostom Pasek'tir¹³.

Polonya Barok edebiyatındaki iki ana akımın dışında antik Ezop'un kahramanları, ortaçağdaki Markolphus karakteri veya 16.yüzyılın Avrupa'sında popüler olan Till Eulenspiegel isimli Alman figürü gibi soytarı – düşünür temelinde 16.yüzyılın sonunda ve 17. yüzyılın başında şehirlerde gelişen halk edebiyatından da bahsedilmelidir. Öncelikle Krakov bölgesinde isimsiz veya takma adıyla yayınlanan bu eserler geniş okuyucu kitlesine ithaf edilirdi. Genellikle okulu veya üniversiteyi terk eden öğrenciler, küçük soylular ve esnaf, kilisedeki koro üyeleri ve dini okulların öğretmenlerinden gelen yazarlar, oldukça zor maddi koşullarda yaşayan toplumun alt tabakalarının hayat felsefesine uymayan ve taraflarından tasvip

¹² Tazbir,J., (1969), Polska XVII wieku. Państwo - Społeczeństwo -Kultura, Warszawa, Wiedza Powszechna, s.223 -243

¹³ Krajewski, K., (1979), Piśmiennictwo polskie od średniowiecza do oświecenia, Warszawa, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, s. 273 -312

edilmeyen dönemin sosyal, politik ve ahlaki değerlerini alay yoluyla eleştirirdi. Akımın sorgulama, eleştiri ve itiraz amaçlı yapıtlarında abartı, karikatür ve grotesk sayesinde sıkça gerçekten uzak, tuhaf bir “ters dünya” yaratılırdı. Başta soyluları ve ruhban sınıfını hedef alan satirik – mizahi ekol, şekillendirdikleri resmi kültürün temelleri ve ürünlerine karşı da çıkardı. “Mutlu toprak sahibi”, “şövalye” veya “örnek Hıristiyan” klişeleri ile alay edilirken mektup, tüzük, mezmur, dua, vaaz gibi formlar yansılanırdı. Eserlerde kullanılan kaba ve oldukça müstehcen olan dil de bu akımın özelliklerindedir¹⁴.

Barok halk edebiyatının en sevilen edebi formları fıkra, mâni, diyalog ve kısa hikâyedir. İntermedium ve halk komedisi konusunda da başarılar elde edildi. “Jan z Kijan” takma adıyla tanınan ve Eulespiegel’in örneğinde oluşturulan Sowizdrzal isimli budala ile ilgili dört derlemede yer alan küçük satirik-parodik eserlerin yazarı ise halk edebiyatının en önemli temsilcisidir.

Akım, keskin sosyal-politik eleştiri niteliğindeki eserlerinin yasaklanması ve dağıtımı için ağır cezaların verilmesi neticesinde gitgide önemini yitirdi¹⁵.

¹⁴ Tazbir, J., (1969), Polska XVII wieku. Państwo - Społeczeństwo - Kultura, Warszawa, Wiedza Powszechna, s. 308 -310

¹⁵ Krajewski, K., (1979), Piśmiennictwo polskie od średniowiecza do oświecenia, Warszawa, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, s. 269 -272

III. Waclaw Potocki'nin “ Hotin Savaşı” ve Samuel Twardowski'nin “Cesur Elçilik” adlı yapıtları çerçevesinde ilk Osmanlı –Lehistan savaş dönemi

III. 1. Analize giriş

III. 1. 1. Analiz edilen edebi metinlerin tarihçesi

Waclaw Potocki'nin “Hotin Savaşı” (“Wojna chocimska”) 1670 yılında yani Lehistan aleyhine olan Bucaş Antlaşması (1676) ile biten üçüncü Osmanlı- Lehistan savaşı esnasında yazılmıştır.

Yapıtın amacı, önceki örnek neslin kahramanlığını göstererek 17. yüzyılın ikinci yarısındaki soylulara hem cesaret vermek hem de onları keskin bir dille eleştirmektir. Polonya'daki Barok edebiyatının en başarılı epik yapıtı olan “Hotin Savaşı”, anarşiye dönüşmüş olan “altın haklara” sahip olan soyluların baskıcı sansürünün yarattığı tedirginlik yüzünden o dönemde hiç basılmamıştır. Sadece birkaç aile tarafından aslı ve kopyaları olarak okunan metin, senelerce saklandıktan sonra 1850 yılında Stanislaw Przylecki tarafından basım evine verilmiştir. Aslının ilk sayfası ve önsözü kaybolunca ilk baskısındaki yazar adı Andrzej Lipski olarak geçmiştir. Fakat “Hotin Savaşı”, Potocki'nin diğer eserleriyle kıyaslanınca, yazar konusundaki hata kitabın ikinci baskısında (1880) düzeltilmiştir. Eserin gerçek başlığı ise 18. yüzyılın ikinci yarısından kalan kopyasından öğrenilmiştir.

Tezdeki çalışmalarda Potocki'nin eliyle yazılan metnin en eski aslı ve yukarıda bahsedilen kopyasını temel alan “Ossolineum” basım evinin 2003 yılının baskısı kullanılacaktır.

Yapıtın kahramanı olan prens Zbaraski'nin İstanbul'daki diplomatik görevini tamamlamasından on bir yıl sonra yani 1633 yılında Samuel Twardowski tarafından yazılan “ Cesur Elçilik” (“Przewazna legacyja”) aynı yılda ilk defa basılmıştır. İkinci baskısının 1639 yılında basılması ve eserin Samuel Kuszewicz tarafından hazırlanan ve orijinalinden biraz farklı Latince versiyonunun da 1645 yılında basılması “Cesur Elçilik” in Barok döneminde oldukça tanınmış olduğunu göstermektedir.

Yapıtın amacı, Potocki'den farklı olarak Twardowski'nin iştirak ettiği olayları, tarihi olasılık temelinde değil tarihi hakikat olarak anlatmaktır. Aynı zamanda kahramanlık epik türünden olan bu eser, saygı duyulan Zbaraski'nin etik normlarını, düşünce ve davranış tarzını göstererek mükemmel bir diplomat örneği sergilemektedir. Bu noktada analiz edilen iki eser de belirgin bir eğitici özelliğe sahiptir. Potocki, okuyucularına örnek soylular, Twardowski ise örnek bir magnat sunmaktadır.

Tezdeki incelemelerde Roman Krzywy tarafından hazırlanan, “Pan” ve ”Pro Cultura Litteraria” basım evlerinin müşterek basılan metnin 2000 yılının baskısı kullanılacaktır.

III. 1. 2. Yazarların hayatları ve eserleri

Waclaw Potocki Polonya Güneyindeki Karpaty dağlarının eteğinde 1621 yılı civarında doğan ve yine aynı yerde 1696 yılında ölen sarmat edebiyatının en önemli şairi sayılmaktadır.

Toprak sahibi olan soylu Potocki, yazarlığın dışında seneler boyunca Biecz şehrinin hakimliğini ve vali yardımcılığını yaptı. Ailesi Polonya'daki reformasyonun en radikal grubu olan aryan mezhebine üye olduğu için genç yazar Raciborsk'taki aryan okuluna gönderildi. Meclisin 1658 yılında aldığı, katolisizmden farklı mezhepleri iki sene içerisinde katolisizme geçmemeleri durumunda ülkeden ayrılmalarını gerektiren kararın baskısıyla aynı yılda dininden vazgeçmek zorunda kaldı. Buna karşın Polonya'da kalan eşi Katarzyna Morsztyn'ın aryan mezhebine bağlı kalmasından dolayı Potocki'nin ailesine aryan misyonerliği iftirası atıldı ve toprak mirası ve satışı ile ilgili ciddi problemler yaşandı. Yine de vatansever olan Potocki “İsveç Tufanı” dönemindeki savaflara düzenli olarak maddi destek verdi. 1672-76 yıllarını kapsayan Osmanlı - Lehistan savaşında Biecz kalesinin komutanı olarak seçildi. Ayrıca üç çocuğundan ikisini ülkesinin bağımsızlığı için savaşırken kaybetti.

Potocki'nin 1646 yılından sonra yazmaya başladığı bilinmektedir, fakat yazarın hayatında “Poczet herbow” ve birkaç şiir dışında hiçbir eseri basılmadı. Soyluların tutkulu köy yaşamı sevgisini sergileyen ve aynı zamanda dini fanatizmi ve gelenek vahşiliğini eleştiren iki muazzam şiir dermesi “ Ogród fraszek” (1670-95) ve “Moralia” (1688-95) yazarın en değerli edebi miraslarıdır. “Hotin Savaşı” eseri

(1670) ise hem konu hem stil açısından Polonya 17. yüzyıl edebiyatındaki en başarılı epik poem olarak değerlendirilmektedir.

1600 yılından önce doğan ve 1661 yılında ölen Samuel Ludwik Twardowski Polonya Barok edebiyatının en önemli şairlerinden biridir.

Kalisz civarında (İç Polonya) yaşayan küçük soylu aileden gelen Twardowski, Kalisz'teki cizvit okulunda eğitim alırken ilk yazarlık denemelerini yapmaya başladı. 1621 yılında Hotin savaşına, 1622-23 yıllarının arasında ise Krzysztof Zbaraski'nin elçiliğine katıldı. Lehistan'a döndüğü zaman Wisniowiecki ve Leszczyński gibi büyük magnat ailelerinin yanında sekreter olarak çalıştı. Bundan sonra hayatının sonuna kadar önce Podole'deki, sonra Wielkopolska'daki bazı magnatların mülklerini yönetti.

“Cesur Elçilik” başlıklı epik poem (1633) Twardowski'nin ilk ciddi eseridir. 1636 yılında mitolojik Dafne ve Apollo ile ilgili idili “Dafnis drzewem bobkowym” yazdıktan sonra dönem kahramanlarına önem verip 1649 yılında basılan ve biyografik bir poem olan “Władysław IV, król polski i szwedzki” yi ve aynı edebi türden olan ve ilk olarak kısmen sonra da bir bütün olarak 1681 yılında basılan “Wojna domowa z Kozaki i Tatary” eserlerini yazdı. Twardowski'nin en önemli eseri olan ve mitolojik motifleri içeren poem “Nadobna Paskwalina” 1655 yılında meydana geldi. Bu eserde şairin yeteneği en belirgin şekilde ortaya çıkar. Romantizm ve sürrealizm akımı, sonradan eserin mistik - lirik stilini yeniden canlandırmıştır. Twardowski'nin bugünlerde en fazla okunan eserleri “ Dafnis” ve “Nadobna Paskwalina”dır.

III. 1. 3. Metinlerin biçim özellikleri

“Hotin Savaşı”nın ilk sayfasında metnin özeti yerine geçen oldukça uzun bir başlık yer almaktadır:

“HOTİN SAVAŞININ TANIMLANMASI

Türk İmparatoru Osman,

Afrika, Asya ve Avrupa’daki ona ait ülkelerden

Polonyalılara karşı bütün güçleri topladıktan sonra,

En yüce Efendi’nin lütfüyle,

Sağduyu dolu komutanların

Ve Polonya şövalyelerinin cesareti sayesinde

Planından vazgeçip,

Yolda, bizimkilere karşı olan saldırılarda ve

Kendi kampını savunurken yüz bin kişiyi kaybettikten sonra

Lehistan’la eski antlaşmayı doğrulayıp

Utanc verici bir şekilde Konstantinopol’a döndü.

Hotin’e 1621 yılında Eylül’ün üçünde gelip Ekim’in onunda ayrıldı.”

Sonraki sayfalarda Potocki’nin akrabası olan Lipski ailesine ithaf edilen soylu bir ailenin tipik arma şiirini uzun ve kısmen nazım kısmen nesir bir önsöz takip etmektedir. Bugünkü okuyucu için yoğun Latince yüzünden zor anlaşılabilen önsözde, edebiyatın önemi ve Polonya’daki edebiyatın değeri, yazarın dönemindeki Lehistan’ın anarşisi ve tekrar Lipski ve Potocki ailelerinden bahsedilmektedir. Önsöz, içeriği bakımından tezin analizi dışında bırakılacaktır.

“Hotin Savaşı”nın esas metni farklı büyüklüklerde olan on başlıksız bölümden ibarettir. En uzun (III.) bölüm 1784 satırdan, en kısa bölüm (VIII.) ise 694 satırdan oluşmaktadır.

Eser, savaşın sebeplerinden başlayarak iki tarafın en önemli saldırı ve savunma mücadelelerini gösterip, geçen olayları orduların savaş alanını terk edinceye dek kronolojik sırasına göre sergilemektedir. Sayfa kenarlarındaki “arguman” isimli kısa ifadeler metinde bahsedilen olayların özeti anlamında kullanılmıştır.

Eser, savaş sürecini şu plana göre göstermektedir:

1. bölüm – Çuçoro çarpışması, Tatar ve Kazak problemi, Boğdan meselesi
2. bölüm – Osmanlı’nın ve Lehistan’ın savaş hazırlıkları, Lehistan meclisinin kararları ve komşu ülkelere yardım için delegelerin gönderilmesi
3. 1621 yılının ilkbaharı ve yazı: Lubomirski’nin, Chodkiewicz’in ve son olarak Kazakların Hotin’e varışı
4. bölüm – 1621 yılının Eylül ayı: Osmanlı ordusunun Hotin’e gelişi ve ilk saldırıları
5. ve 6. bölüm – iki tarafın silahlı mücadeleleri
7. bölüm – Karakaş’ın ölümü, Dilaver’in yeni vezir olarak atanması, Chodkiewicz’in ölümü
8. ve 9. bölüm – savaş mücadelelerinin yanı sıra ilk barış konuşmaları
10. bölüm – ateşkes şartlarının imzalanması ve orduların Hotin’i terk etmesi

Eserin belirgin bir başkahramanından söz etmek mümkün değildir. Lehistan ordusunun komutanları Chodkiewicz ve Lubomirski, padişah II. Osman ve vezir Dilaver yapıtın ön planındaki tarihi kahramanlardır.

Potocki, dil konusundaki ustalığına “Hotin Savaşı”nda ulaşarak, Polonya Barok edebiyatında tartışılmaz bir örnek yaratmıştır. Metin düzenli on üç heceli ve çift kafiyeli şiirle yazılmıştır. Eserin dili zengin ve renkli, fakat oldukça hafiftir. Yazarın, av, tarım ve iktisadi bilgilerini kullanması sayesinde çok sayıdaki metaforu ve kıyaslamaları bile kolaylıkla anlaşılabilir. Ancak somut kavramlar için genellikle Latince sözcükler ve Latince’den gelen kelime sırası metnin semantiğini belirsizleştirmektedir.

“Cesur Elçilik”in ilk sayfasında bulunan ve metni özetleyen başlık “Hotin Savaşı”ndakinden daha kısadır:

“ Polonya ve İsveç kralı olan en yüce III. Sigismund’dan

En güçlü padişah, Türk imparatoru olan Mustafa’ya

Kraliyet ahır bakıcısı ve Krzemieniec, Solec, Wislica, Rubieszow v.s. valisi,

Saygı değer Krzysztof Zbaraski’nin

1622 yılında /yaptığı/

CESUR ELÇİLİĞİ

Beş kısma bölünmüş,

O zamanki pagan yönetimi, törenleri ve gelenekleri ile ilgili

Kısa ve neşeli arasözlerle

Skrzypna’dan Samuel Twardowski tarafından / yazılmıştır/.”

Eserin sonraki sayfalarında ise Zbaraski ailesi ile akraba olan ve Twardowski’yi destekleyen prens Janusz Korybut Wisniowiecki’ye ithaf edilen oldukça kısa bir arma şiirinin yanında Korybut armasının resmi yer almaktadır. Arma

şiiirini “Okuyucuya” başlıklı kısa nesir bir bölüm takip etmektedir yani “Hotin Savaşı”ndaki uzun önsöze nazaran bu eserde önsöz bulunmamaktadır.

“Cesur Elçilik” in esas metni “puan” olarak adlandırılan ve uzunlukları birbirine yakın olan beş başlıksız bölümden ibarettir. Kahramanlık epik türüne ait olan eserin şemasına başkahramanın biyografisinin şekil vermesine rağmen eserde kullanılan biyografik bilgiler değer önemlerine göre orantısız ve kronolojik sıraya uymayan bir şekilde verilmiştir. Eserin ana temasını ve böylece metnin büyük bir kısmını baş- kahramanın hayatından alınan oldukça kısa süren (Eylül 1622 – İstanbul’a yolculuk ve Şubat 1623 – geri dönüş) bir dönem oluşturmaktadır.

Yapıtın düzeni bölümlerine göre şöyle gösterilebilir:

1. bölüm – prensin cenazesi, ünlü atalarının gösterilmesi, başkahramanın eğitimi, seyahatleri, ve İstanbul’a gitmeden önceki görevleri
- 2., 3., 4.bölüm ve 5. bölümün ilk yarısı – Zbaraski’nin İstanbul’daki diplomatik görevi
5. bölümün ikinci yarısı – prensin İstanbul’dan döndükten sonra ölümüne kadar aldığı görevleri

Sayfa kenarlarındaki ifadeler hem özet hem açıklama amacıyla yerleştirilmiştir.

Ancak bazen oldukça uzun açıklamalar ve esas metnin sonraki sayfalarında yer alan olaylar ile ilgili sıkça kullanılan arasözler, olayların doğal akışını bozmaktadır.

Eserin başkahramanı olan prens Zbaraski ve ikinci kahramanı olarak sayabileceğimiz Zbaraski’nin diplomatik rakibi olan sadrazam Gürcü Mehmet Paşa birbirine zıt kişilikler olarak kurgulanmıştır.

“Hotin Savaşı” gibi “Cesur Elçilik” de düzenli on üç heceli ve çift kafiyeli şiirle yazılmıştır. Az sayıda metafor ve kıyaslama içeren eserin dili Potocki’nin dil

hafifliğinden oldukça uzaktır. Başta olmak üzere yapıtı oluşturan uzun diyaloglar, not edilen sözlerin nazım şeklidir, yer ve kişilik tarifleri ise daha fazla belge niteliğindedir.

“Hotin Savaşı” metnine kıyasla bu metinde daha fazla Türkçe sözcük kullanılmıştır.

III. 1. 4. Eserlerin kaynakları

“Hotin Savaşı”nın temel kaynakları başlık sayfasında açıkça belirtilmiştir. Meclis komiseri olarak savaşa katılan Lublin valisi ve sonraki dönemde Lehistan kralı III. Jan Sobieski'nin babası olan Jakub Sobieski 'nin günlüğü, savaşa iştirak etmeyen Potocki için güvenilir bir kaynak olmuştur. Jakub Sobieski, günlüğünü “Commentariorum Chotinensis belli libri tres” başlığıyla Latince olarak Gdansk'ta 1646 yılında bastırmıştır. Potocki'nin, Sobieski'nin savaş raporunu adım adım takip ettiğini başlık sayfasındaki açıklama ispat etmektedir:

“ /Günlük/ Latince'den Lehçe'ye Polonya halkının ölümsüz şöhreti için şiir olarak tercüme edilmiştir”.

Bunun dışında Potocki, piskopos Pawel Piasecki'nin Latince kroniğinden, Samuel Twardowski'nin “Cesur Elçilik” (1633) ve “IV. Wladyslaw”(1649) başlıklı epik poemlerinden yararlanmıştır. Ayrıca kaynak bakımından savaşa katılan Lipski ve Pisarski ailelerinin hatıraları da önem taşımaktadır.

“Cesur Elçilik”in yazarı olan Twardowski ise Osmanlı - Lehistan barış görüşmelerine Zbaraski'nin özel sekreteri olarak katılmıştır. Twardowski'nin o dönemde tutulan günlüğü eserin güvenilir bir kaynağını oluşturmaktadır. Kendisi, günlüğünden ve aynı zamanda eserin oluşumundan “Okuyucuya” başlıklı bölümde şu şekilde bahsetmektedir:

“Hatırlamaya değer olayları /prensini/ yoldaşı olarak günlüğüme not ettim ve sonra boş zamanımda ana dilimdeki şiirle süsledim. Arkadaşlarımın ısrarı ve önemli insanların isteği üzerine Lehistan'da böyle /büyük/ bir kişiliğin taze

hatırasının ölümsüz kalması için bugünlere kadar gölgede kalmış olan (bilinmeyen) eseri artık saklamayacağım”.

Eserin birçok yerinde Zbaraski'nin “Elçilik Raporu”ndaki (“Relacyja poselstwa ksiecia Zbarazkiego do Turek in anno 1623”) sözlerine çok yakın ifadelerin yer almasından dolayı bahsedilen metin “Cesur Elçilik” in ikinci kaynağı olarak gösterilebilir. Twardowski, muhtemelen Zbaraski'nin raporunun orijinalini veya kopyasını kullanıyordu, çünkü metnin bazı bölümleri ancak 1827 yılında basılan L. Rogalski'nin “Poselstwo Krzysztofa ksiecia Zbaraskiego do Turcji w roku 1622” başlıklı eserinde yer almıştır.

III.2. Osmanlı – Lehistan savaşının süreci

III. 2.1. Savaşın sebepleri

Waclaw Potocki, eserin birinci bölümünde savaşın sebeplerinden söz ederken öncelikle her iki ülkeyi de devamlı rahatsız eden fakat zlemeyen Tatar ve Kazak sorunlarını ele almaktadır.

Lehistan'daki Tatar sorunu ve Osmanlı'daki Kazak probleminin arasındaki paralellik "Hotin Savaşı"nda çok belirgin bir Şekilde gösterilir. Ayrıca bahsi geçen iki topluluğun yaşam Őeklinin de birbirine benzediği eserden açıkça anlaşılmaktadır. Yine de yazarın her iki grubu betimleme tarzı oldukça farklıdır. Potocki, Tatarları tek taraflı olumsuz bir tavırla karakterize ederken Kazaklara daha sıcak ve hoşgrl bir Şekilde yaklaşır.

Yazar, Tatarların ne tarım, ne hayvancılık, ne zanaat, ne de ticaret ile uğraştıklarını vurgulayıp, ihtiyaçlarını hırsızlık yaparak veya güç kullanarak elde etmelerini yaşam tarzlarının kaçınılmaz sonucu olarak değerlendirir. Potocki, ateşkes görüşmeleri esnasında Sobieski'nin ağzından Tatarların Lehistan'da yağmaladıkları eşyaları Yaş'taki pazarlarda satışa sunduklarını anlatırken Tatarlara "hırsız" diye hitap etmektedir. Eserin birinci bölümünde ise hemen her gün Lehistan sınırını geçip yerleşim yerlerini yakan, orada yaşayanları öldüren veya esir alan Tatarları "lanetli ekirge sürüsü" olarak adlandırmaktadır. Bunun dışında eserin oldukça uzun bir kısmında anlattığı, Lehistan'ın soylu kızlarının lekelenmesi, aşağılanması, pazarlarda satılması ve çocuklarının bu kötü olaylardan dolayı İslam dindaşları olmaları yüzünden duyduğu derin acıyı okuyucusuyla paylaşması dikkat çekicidir.

Yazara göre Tatarların yağmalamaları ve katillikleri, Osmanlı ordusunun himayesinde kaldıkları sürece devam edecektir;

“ Kraldan /bu konuda/ Osmanlı’ya sıkça rica gönderildi,

Fakat ne zaman hangi mirza cezalandırıldı ki? “ (X, 91-92)

Tatarların olumsuz portresi Hotin savaşındaki iştiraklerini de kapsamaktadır. Osmanlı ordusu gelmeden önce Kantemir’in komutanlığında Lehistan’ın ordusuna karşı yapılan ilk ve başarısız saldırının dışında Tatarların savaşa katılımından eserde sadece birkaç defa söz edilir. Kırım hanı Canbek Giray ve Osman’ın favorisi olan Kantemir mirzanın arasındaki rekabet yüzünden içten zayıf, savaşmaya isteksiz ve menfaatçı Tatar bölüklerinin tek düşledikleri şey Osmanlı kampından bir mil uzaklıkta kalıp Podolya’yı yağmalamaktır.

Tatar akınları, eserde gösterilen Kazak meselesiyle sıkı bir bağlantıda olmaları açısından da önem taşımaktadır. Tatarlar tarafından yok edilen köy ve kasabalardan kaçan ve sayıları artan köylüler kin veya ganimet yüzünden toprakları ve ailelerini bırakıp diğer özgürce yaşayan topluluk yani Kazaklara katılırlar.

Yazarın, Kazakların Karadeniz’deki şehirleri yağmalamalarını, Tatarların Podolya’daki yaptıklarıyla eş değerde tutmasına rağmen, Kazakların deli cesareti, savaşçı ruhu ve hızına duyduğu hayranlık ve sempati açıktır. Kazakların tarihi belirtilmemiş İstanbul saldırısını anlatan bölümün son kısmı (I, 490-97) bunun bir örneğidir:

“ Dolu cephanelikler, süslenmiş yeniçerilerin müfrezeleri,

Böğürüyor, bakırdan dökülen ejderhalar,

Bağırıyor, camilerden soluk yüzlü hocalar,

Şehir kaynıyor, toprak inliyor, kayalardan kıyıdaki

Topların korkunç sesi yankılanıyor!

Boşuna: Zaporjeliler için hepsi masaldır,

Yüklü şaykalarını, yönlendiriyorlar Dinyeper'e doğru hızlı".

O dönemin Polonyalılarının Kazaklara olan olumlu bakış açısını, Kazakların komutanı olan ve adı Sahaydaçni olarak geçen Konaşeviç'in kahramanlık geçmişi ile ilgili övgü, imrenme ve saygı dolu uzun bir bölüm de (III, 698-756) belli eder. Yapıtta Kazakların kamptaki isyanını bastırmak için sadece bir kez açıkça ifade edilen, iki milletin arasındaki din temelindeki yakınlık da bahsedilen bakış açısını şüphesiz önemli bir ölçüde etkilemektedir.

Eserde Kazakların öne çıkarılan olumsuz tarafı ise, dağınık bölüklerinin ağır bir biçimde Hotin'e doğru ilerlemeleri ve anlaşmaya karşın savaş alanından Lehistan ordusundan önce ayrılmalarından anlaşılan, Lehistan komutanlarına karşı olan bazı itaatsizlikleridir.

Potocki'nin Kazaklara (bu "cesur savaşçı millete" (I, 513)) olan sempatisini, eserin ilk sayfalarından itibaren vurgulanan Hotin savaşındaki önemlerine bağlamak doğru olur. Lehistan ordusu ve komutanları Kazakların gelişini sabırsızlıkla beklerler. Hotin'e, Osmanlı ordusundan hemen önce gelişlerini büyük bir coşkuyla karşılarlar, Kazakların Osmanlı kampına hemen her gece yaptıkları cüretkâr saldırıları hayretle izlerler, uyanıklıkları ve dövüşmeye her an hazır olmalarından dolayı Kazaklara zayıf noktaların savunulmasını bırakır ve askeri mücadele bitince büyük yardımları için teşekkür ederler. Osmanlı'nın savaşın başında özellikle Kazaklara karşı sıkça düzenlediği ve hep başarısızlıkla sonuçlanan saldırıları da unutulmamalıdır. Böylece ateşkes görüşmelerinde Lehistan elçilerinin

karşı tarafın tekrarladığı Kazakların cezalandırma taleplerini kesin dille reddetmeleri şaşırtıcı değildir.

Potocki, eserinde başta gösterilen savaşın sebebi olan Tatar ve Kazak meselesini şu şekilde özetler:

“Yine de barış, kâğıdın üzerinde tamdı.

Serbestti, her iki taraf da kendi savunmasında.

Yine de daha sık yenilirdi, Tatarlar Lehistan’da,

Orada at ata, erkek erkeğe yetişirken,

Yetişemezdi, denizdeki gemi kayıklara, çaylağın güvercinlere yetişemediği gibi”.

(I, 500-505)

Barış şartlarını onaylama sürecini kapsayan “Cesur Elçilik” te ise Tatar ve Kazak sorunu Osmanlı – Lehistan savaşının hemen tek ve dolaysız sebebi haline getirilir.

Twardowski, Kazakların Karadeniz’deki ve Tatarların Lehistan’ın güneyindeki haydutluklarını anlatırken şu sonuca varır:

“ Alışkanlık korkunç bir şeydir,

Osmanlı ile olan savaşımızın

Baştaki vesilesi ve nedenidir”.

(II, 206-208)

Her iki tarafın himayesinde kalanların “alışkanlıklarına” ateşkesten sonra da devam etmeleri, problemin boyutları ve tarafların Tatarları ve Kazakları durdurma gayretlerinin başarısız olduğunu açıkça gösterir. Lehistan’ın eserde sözü edilen yeminler, hediyeler ve senede iki taksitle ödenen 80.000 florinlik ücret gibi engelleyici unsurları kullanmasına rağmen Kazaklar konusunda duyduğu tedirginlik bahsedilen başarısızlığın sonucudur.

Özellikle vezir Hüseyin döneminde her iki tarafın da kendi tebaalarını durdurmak amacıyla hazırladıkları anlaşmanın en kısa sürede onaylanması için, gösterdikleri bu çabalar tamamen anlaşılmaktadır. İki ülkenin acelesinin sebebi şu şekilde açıklanır:

“ Gelen ilkbahar Kazaklar için /Dinyeper’deki/ buzları eritiyor

Ve Tatarlar Dinyester’deki geçitleri aramaya başlıyor”. (V, 1065- 66)

Bahsedilen konudaki anlaşmanın önemini, Zbaraski ile vezir Hüseyin’in vedalaşmasındaki son söz verme tekrarı da vurgular:

“ Osmanlı Tatarlarını denetim altında tutarsa

Prens, arkadaşlıklarını korumak adına

Kazakları denizden uzak tutmayı garanti eder .” (V, 1155- 57)

Potocki gibi Twardowski de iki tarafın tebaalarının yaptıklarını değerlendirirken farklı yaklaşımda bulunur.

Twardowski, Zbaraski’nin hayatını anlatırken Tatarlar konusuna iki defa değinir. Zbaraski ailesine ait olan Volin’deki mülklerin yakılmasına ilişkin bilgileri aktarır ve sonra da Tatarlara Yunan mitolojisindeki “arpia kartalları” ile hitap edip prensin Podolya’da gördüğü tipik esir konvoyunu şöyle resmeder:

“ Ganimetle yüklü arpialar, gökyüzünü tutsakların feryadı parçalıyor,

Bazılarına zalimce kıyılıyor,

Diğerleri ise atlara kayışla bağlanmış onlardan sarkıyor.” (I, 362-364)

Polonyalıların özellikle nefret edilen ve Zbaraski’nin “hırsız” ve “eşkıya” olarak adlandırdığı Nogay Tatarlarının beyi Kantemir’in yaptıkları ve Boğdan prensi Tomşa ile Lehistan’a karşı yaptıkları işbirliği eserde oldukça sık dile getirilir. Konuyu aşağıdaki iki alıntı aydınlatır:

“ Kantemir, çağlıyor ve yağmalıyor Tatarlarıyla,
Ganimetlerini ise emanet ediyor, Tomşa’ya,
Sonra da Lehistan topraklarından kestiği mahsulü
Yığıyor Yaş’ta veya Suceava’ya.” (III, 483-486)

“ Kantemir toprakları harap ediyor,
Tomşa ise her türlü elebaşını saklıyor.” (II, 215-216)

Zbaraski’nin İstanbul’daki görüşmelerde devamlı tekrarladığı, Kantemir ve Tomşa’nın azledilme talebi Lehistan’ın onaylanacak barış anlaşmasının tek şartına dönüşür. Ancak ikisini koruyan ve kendi oğulları olarak gören vezir Gürcü Mehmet Paşa sert bir dille bu talebi reddeder. Aynı zamanda Kantemir’i şöyle tarif eder:

“ Çok zordur Kantemir’e yaramazlık yapmayı yasaklamak,
O çayır kuşu gibidir: kim ne yaparsa yapsın,
O yine de kurtulur, isterse Sultan onu bir sandığa kapatsın.” (III, 506-508)

Ayrıca Gürcü Mehmet Paşa, Tomşa ve Kantemir’i zor da olsa durdurma çabasına karşılık olarak Kazak komutanlarının Lehistan’dan Osmanlı’ya verilmesini talep etmektedir.

Gürcü Paşa’dan sonra vezir olan Hüseyin Paşa ise Zbaraski’ye hem Kantemir’i hem de Tomşa’yı uzaklaştıracağına söz verir fakat eserde sözünü gerçekleştirdiğine dair bilgi bulunmamaktadır.

Kazaklara ise oldukça sıcak bakan Twardowski, Potocki’nin yukarıda sözü geçen, tarihi belirtilmemiş İstanbul saldırısındaki Kazak kahramanlıklarıyla ilgili klişeyi daha renkli detaylarla süsleyerek sekiz şaykaya karşı kullanılan Osmanlı’nın bütün askeri gücünden alaycı bir tonla bahseder. Tasvirinin sonunda ise çoktan

Dinyeper'e dönen Kazakları ve henüz açık denize ulaşamayan Osmanlı gemilerini görüyoruz.

Gerçekten de Kazakların Osmanlı için tehlike ve tedirginlik kaynağı oldukları eserden açıkça anlaşılır. Dinyeper'de bin şaykanın hazır bulunması ve Zbaraski ile abisi Jerzy'nin Kazakların en yüksek komutanları olmaları ile ilgili söylenti İstanbul'da dolaşınca Kazakların ansız ataklarına karşı Karadeniz'in girişinde hazırlanan toplar bile saraydaki endişeyi yok edemez.

Twardowski, Kazakları Lehistan'ın elindeki önemli bir askeri güç olarak ve bunu Potocki'den daha da fazla vurgulayarak görüşmelerdeki anlaşma pazarlığını garanti ve tehdit unsuru olarak gösterir. Yukarıda bahsedilen söylentileri açıkça reddetmeyen Zbaraski'nin Gürcü Paşa'yla olan tartışmasındaki sözleri bunun bir kanadıdır:

“ Sayemde hâlâ itaat ediyor Kazaklar,
Şaykalarını adalara çekip karada bekliyorlar
Ve Osmanlı'nın topları rahat uyuklayabiliyor –
Fakat daha fazla tutmaya çalışırsanız, burada beni,
Kefil olamam, onlar için.” (III, 1349- 1353)

Bu durumda Gürcü Mehmet Paşa Lehistan'ın Tatarlar konusundaki görüşü ile hemen aynı sözleri kullanır:

“ Lehler bize işbu arkadaşlıklarını sunar,
Fakat her kötülüğün kaynağıdır, kabuklarının altındaki Kazaklar.” (IV, 1638-1639)

Burada İstanbul'da bulunan Avrupa ülkeleri elçilerinin Lehistan'ın gücünün Kazakların kuvvetine ne kadar bağlı olduğunu gösteren görüşlerini eklemek de doğru

olur. Birçok elçiye göre hala canlı olan İstanbul'un Hıristiyan dünyasına istirdat edilme hayalinin gerçekleştirilmesi Lehistan'ın oraya Kazakları gönderme emrine bağlıdır.

Son olarak İstanbul'dan dönen Zbaraski'nin Lehistan kralı ile yaptığı konuşmadan da açıkça anlaşılın Kazakların rolü aktarılmalıdır:

“Hep hazır bulundurmamız gerekir Kazakları,

Fakat izin vermemeliyiz Dinyeper'den hareket etmelerine;

Onlar korku yaratan bir kırbaçtır kâfir için hem de,

O ancak anlaşmanın şartlarına uyar bu şekilde.” (V, 1345- 1348)

İki yazar da, eserlerinde Osmanlı - Lehistan savaşının diğer sebeplerine daha az yer vermektedir.

Potocki, Tatar ve Kazak meselesinden sonra hem Osmanlı hem de Lehistan'ın stratejik ve ticari önem taşıması sebebiyle Boğdan'ı kendi himayeleri altına alma teşebbüslerini gösterir.

Başta Korecki ve Stefan Potocki gibi Leh magnatlarının Boğdan'ın iç meselelerine karışmalarından bahseder. Osmanlı tarafından hükümdarlıktan men edilen Mohyla ailesinin akrabaları olan adı geçen soylular, Mohyla'lara yardım etmek amacıyla kendi bölükleriyle Boğdan'a girip Türk askerlerine yenik düşerler. Yazar, soyluların yaptıklarına olan tepkileri Potocki'den söz ederken şöyle aktarır:

“ Meclisteki birçok kişi Boğdan meselesine homurdandı,

Çünkü soylular bu savaşa kendi çıkarları için başladı,

Fakat hiç kimse karar verdikleri yoldan onları alamadı.” (I, 527- 529)

“ Genç soyluların kanı – Lehistan'a yazık-

Maalesef gereksiz yere akıtıldı.” (I, 533-534)

Potocki'ye göre Boğdan ile ilgili sonraki olaylarda bahsedilen magnatların yenilgisi dışında, Rusya da önemli rol oynar. O dönemde Lehistan Rusya ile yoğun askeri harekâtlar içerisindedir. Rusya İstanbul'a, Lehistan'a karşı çıkma teşvikleri ile elçiler gönderir ve bunun üzerine de Sultan I.Ahmet, İskender Paşa'yı Lehistan'a gönderir. Paşa, Buşa civarında iken beklemediği bir anda Leh atamanı Zolkiewski'nin bölükleri ile karşılaşınca bir anlaşmaya varılır. Anlaşmaya göre Boğdan tamamen Osmanlı himayesine geçer, fakat hükümdarları Hıristiyan olarak kalır. Potocki, Zolkiewski yüzünden yaşanan bu kaybın Lehistan için olumsuz bir şekilde sonuçlanacağını şöyle dile getirir:

“ Komutanım, kaybettin böylece ön surları,

Kaybetmeseydin arkasından soğuk rüzgârın ilk esintisi bize hemen gelmezdi

Fakat şimdi Lehistan'da elçiden önce göreceğiz savaşı”. (I, 591-593)

Potocki'nin sözleri Genç Osman döneminde gerçek olur. Özellikle İskender Paşa ve Boğdan'ın önceki voyvodası Tomşa, padişaha, Lehistan'a karşı savaşmayı önerirler. Tomşa, Buşa anlaşması yüzünden kaybettiği makamını Osmanlı'nın savaştaki muhtemel zaferiyle geri almayı amaçladığından dolayı Lehistan'ı oldukça güçsüz göstermeye çalışır. Böylece savaşmak için kışkırtılmış olan II. Osman'ın Lehistan'dan gelen elçi Otwinowski'yi geri göndermesinin sebebi tek bir cümleden anlaşılır:

“ /Osman/ Lehistan'ı ister ve hem elçi hem de /Lehistan'la olan/ barışı hor görür.” (I, 722)

Eserde oldukça renkli bir şekilde anlatılan ve savaşa sürüklenen sonraki olayların yine Boğdan'la ilgili olmaları şaşırtıcı değildir.

Tomşa'dan sonra Boğdan'ın voyvodası olan ve Osmanlı'nın istediği haracı ödemeyen Gaspar Graziani, Erdel prensi Gabor Bethlen'in İstanbul'a gönderdiği mektubu ele geçirir ve Varşova'ya gönderir. Leh bölüklerini Erdel'den çekmek amacıyla Osmanlı'nın Lehistan'a karşı çıkmasını öneren mektup yanlılıkla ("densiz dikkatsizlikle" – I, 748) Bethlen'e geri gönderilince, Erdel prensi bahsedilen olaydan sorumlu tuttuğu Graziani'yi cezalandırmak için Osmanlı'ya şikâyette bulunur. Bu durumda Genç Osman Graziani'yi İstanbul'daki hapis haneye getirmek, buna razı olmaz ise de kesilen başını getirmek emriyle, İskender Paşa'yı Yaş'a gönderir. Açıkgöz Graziani ise yol hazırlıklarını yapmak bahanesiyle ertesi sabaha kadar zaman ister ve bir şeyden şüphelenmeyen İskender Paşa dinlenirken, Graziani kendi boyarlarıyla Yaş'taki Türkleri öldürmeye başlar. Bunu duyan paşa, kalan askerleriyle kaçmaya karar verir.

Osmanlı'ya karşı gücü yetmeyen Graziani, Lehistan'a elçiler gönderir ve gizlice Leh atamanına şöyle der:

"Bekleme, Boğdan'ı geri al,

Bütün vatandaşların tek görüşü budur ha,

Kalmak istemiyorlar kâfirlerin emirlerinin altında." (I, 788-790)

Potocki, Zolkiewski'nin ikilemi ve kararında belirleyici olan Tomşa'nın tekrar voyvoda olma imkânına geniş yer verdikten sonra, Dinyestr'i geçip Çuçoro mevkiine varan Lehistan ordusu ve yanında yer alan Graziani'nin askerlerinin gücünü düşmanın gücüyle şu şekilde kıyaslar:

"Ataman /Zolkiewski/ burada orantısız kuvvetlere rastladı,

İskender seksen, Devlet Giray yüz bin

Tatar ile birden ortaya çıktı.

Dört bin askerimiz vardı,

Fakat güçler belli olunca,

Utanç ve korku içinde akşama doğru

Komutanlarıyla beraber bin beş yüz asker kaçtı”. (I, 818-824)

Kaçanların arasında, sonradan saklanan ve bir Boğdan askeri tarafından öldürülen Graziani de bulunur. Kaçışı izleyen İskender Paşa'nın emriyle birçok asker esir alınır, öldürülür veya Prut nehrinde boğulur. Kaçanların bir kısmı gece kampa döndüğünde, hâlâ devam eden ciddi bir kargaşadan yararlanan vazifesiz askerler arabaları yağmalar.

Eserde esasen Hotin seferini tetikleyen Çuçoro çarpışması, 3 Ekim 1620 tarihli geri çekilişle ilgili çatışmalar ve son olaylar seçilip daha detaylı bir şekilde anlatılır.

Osmanlı ordusu, çarpışmanın Potocki'nin tarif etmediği ilk gününde üç bin asker kaybettikten sonra bir hafta boyunca çembere alınan ve açlığa maruz kalan Leh ordusunu izler. Ancak bir akşam, hanın varisi Lehlere yaklaşip tanıdığı Korecki'ye şöyle bir teklifte bulunur:

“ Siz buradakiler, ödeyin altınla başlarımızın bedelini,

Silahınızı bırakın, han hayatınızı bağışlar belki”. (I, 887-888)

Teklifi reddeden ve Potocki tarafından “sıskalar” olarak adlandırılan Lehler 3 Ekim'de düşmanlarını hayretler içerisinde bırakarak Lehistan'a doğru gitmeye karar verirler:

“ Arabalar yedi sıra şeklinde dıştan zincirle, içten halatla birbirine bağlandı,

Öyle ki, hepsi aynı anda durmak veya yürümek zorundaydı.

Temin edildi, önüne ve arkasına ateşlemeye hazır toplar;

Binek atlar ie alındı, çünkü hepsi yayaydılar.

Sıraların her iki tarafında da devamlı devriye geziyordu”. (I, 913-918)

İlk aşkınlığı atlatan Osmanlılar Lehlerin dörtgenini takip ederler ve onu parçalamaya çalışırken geçtikleri yerleri kl ederler. Potocki, olayı kovan ve arılara şöyle benzetir:

“ Arılar gibi taşıtlara saldırıyorlar ve kovandan duman verildikçe onlara

Daha azgın bir şekilde sokuluyorlar kovana”. (I, 935-936)

Lehler, Osmanlıların devamlı hücumuna, açlığa ve ağır sonbahar koşullarına sekiz gün boyunca dayanırlar, fakat Dinyestr’i ve uzaktan da vatani görünce dörtgeni yırtıp kaçmaya başırlar. Yeni kargaşayı gören Osmanlılar ve Tatarlar kalanları öldürür veya esir alır. uoro çarpışmasına son noktayı koyan, bu çatışmada sonuna kadar savaşılan Zolkiewski hayatını kaybederken, yardımcısı olan Koniecpolski esir alınır. Potocki, olaylardan sorumlu kişileri gösterir:

“ İşte atamanın dikkatsizliği ve vasıfsız askerlerimizin başı kaldırışı!

Onlar yağmaladıkları araçların cezası yüzünden,

Vatanın tam sınırında, asılmak

Veya boyunlarını kestirmekten kaçmayı seçerler”. (I, 1035-1038)

Eserin sonraki bölümünden, Genç Osman’ın tereddüt ettiğı Lehistan’a karşı sefer düzenleme düşüncesine, Çuçoro bozgunu sayesinde ikna olduğı anlaşılmaktadır.

Twardowski ise Boğdan sorununun başılangıcını III. Murat döneminde arar, fakat bahsettiğı olaylar hakkındaki bilgiler oldukça yetersiz ve belirsizdir. Örneğın Gürcü Paşı’nın ağızından, Lehistan’ın Boğdan ile ilgili anlaşmaları ihlal edip ülkenin

iç meselelerine karışmaya başladığını dolaylı bir şekilde, sebepleri, Leh soylularının yaptıklarını isimlerini vermeden anlatır.

Başka bir yerde Boğdan'ın Osmanlı kontrolü altına geçmesi yüzünden Lehistan'ın duyduğu üzüntü ve öfke şu şekilde dile getirilir:

“ Lehistan daha geçenlerde iyi gelir kaynağı olan

Yerlerin kontrolünü kaybetti,

Çünkü voyvodalarıyla beraber bu hain millet,

Kâfir boyunduruğunu kabul etti.” (I, 393-396)

Boğdan tarihinde önemli bir rol oynayan Leh magnatlarından Korecki'nin ismi, iki defa esir olarak kaldığı ve en sonunda öldürüldüğü yer olan Rumeli Hisarı anlatılırken ortaya çıkar. Kendisi, “vatanının onun ölümü yüzünden yüzyıllar boyunca ağlayacağı” (IV, 1483) bir kahraman olarak gösterilir. Diğer Leh magnatı olan ataman Zamoyski'ye de, oldukça yüzeysel bir şekilde, sadece Simeon Mohyla'yı destekleyerek yararlı bir işe katkıda bulunduğundan dolayı değinir.

Twardowski, Boğdan ile ilgili daha yakın tarihi olaylara daha fazla önem verir. Graziani döneminin Çuçoro çarpışmasıyla biten son kısmını detaylı bir şekilde anlatmaya çalışır. Twardowski, Potocki'den farklı olarak saraydaki düşmanlarının destekledikleri buyruğa Graziani'nin gösterdiği tepkileri şöyle anlatır:

“ Korkudan sessiz kaldı ve kan, kasvetli yüzündeki

Kalbine inip onu öyle parlattı ki

Padişahın mektubunu yırtıp ürkmüş elçileri de

Olağanüstü bir hararetle kesti.” (I, 405-408)

Sırayla çıkan kargaşa ve Türklerin katliamından bahsettikten sonra, Graziani'nin tanıdığı Leh atamanı Zolkiewski'den rica ettiği askeri yardımı, geriye kalan tek seçeneği olarak gösterir.

Burada, Graziani'nin yaptıklarının eserdeki değerlendirilmelerine yer vermek yararlı olur. Twardowski'nin Graziani hakkında “yaptığı önemli şeyler ve akli sayesinde saygı değer” (I, 397) ifadesi o dönemdeki Polonyalıların onu kendilerine oldukça yakın gördüklerine bir işarettir. Bahsedilen yakınlık, Gürcü Paşa'nın Lehistan'ı Graziani ile ilgili olaylardan büyük ölçüde sorumlu tuttuğunu da gösterir. Paşaya göre Graziani'nin iki senelik hükümdarlığı süresince Lehistan'la olan işbirliği ve Lehistan'ın ona vereceği destekten emin olması, gönderilen emri yırtması ve hem Boğdan'da bulunan Türk askerlerinin hem de İstanbul'dan gelen elçilerin öldürülmesiyle sonuçlanır. Hüseyin Paşa ise Graziani'yi “hain” olarak adlandırıp “kötü voyvodanın yaptıklarının” (V, 252) iki ülkeyi savaşa sürüklediği görüşündedir. Twardowski'nin eserinde, Graziani'yi Osmanlı'ya karşı tek başına bırakmak istemeyen Zolkiewski, bölükleriyle Çuçoro yakınlarında karşılaştığı, “kaba ve ahlaksız çete” olarak gösterilen Graziani'nin askerleri ve dediklerine karşın güçlü Osmanlı ve Tatar bölüklerini görünce büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Çuçoro çarpışması sürecinin yalnız genel hatlarını veren Twardowski, kaçış olaylarını ve onlara bağlı olan kargaşanın sebeplerinden bahsetmeden son çatışmadaki Zolkiewski'nin kahramanca ölümüne odaklanır.

Yazar, iki ülkenin Boğdan'ı kendi himayeleri altına alma teşebbüslerinin doruk noktası olan Çuçoro çarpışması ve Lehlerin oradaki bozgununun önemi konusunda Potocki'nin görüşüne tamamen katılır:

“Bizimkilerin mağlubiyeti ile tahrik edilmiş Osman,

Bizzat katılmıştı, Hotin'e doğru, bize karşı olan sefere". (III, 1427- 1428)

III. 2.2. Savaşa hazırlık

Osmanlı ve Lehistan'ın savaş hazırlıkları ile ilgili bilgiler, Twardowski'nin yapıtında yer almadıkları için ancak Potocki'nin "Hotin Savaşı" başlıklı eserinden elde edilebilir. Potocki, yapıtında Lehistan'ın hazırlıkları konusunda kapsamlı ve detaylı bilgi aktarırken, Osmanlı'nın istihzarlarına çok daha az yer verir.

III. 2.2.1. Osmanlı tarafı

Sultan II. Osman, Lehistan'ın büyük yenilgisi ile sonuçlanan Çucoro çarpışmasından hemen sonra Lehistan'a karşı savaş ilan eder. Sefere şahsen katılacağı şu şekilde açıklanır:

"Bütün savaşları paşa ve ağalarla yürütür,

Fakat bu savaş tam heybetine yakışır,

Sefere cesur yüreğiyle katılacağını bizzat bildirir." (II, 56-58)

Savaş ilanından sonra Asya ve Afrika'dan askerler İstanbul'a gelmeye başlarken, Avrupa'da Osmanlı himayesi altında kalan ülkelerde yol ve köprü onarım işlerine konulur. Bu sürede padişahın en yakın çevresindeki kişiler, Lehistan seferine karşı çıkıp sultanı savaş planından vazgeçirmeye çalışırlar. Onların arasında vezir Mustafa'nın dışında, savaşın Osmanlı için yanlış olduğunu ısrarla gösteren şeyhülislam da bulunur. Yapıtta geniş yer verilen şeyhülislamın açıklamasının temel argümanları kendi sözleriyle şöyle özetlenebilir:

" Arkadaşı kaybetmek kazanmaktan her zaman daha kolaydır,

Ayrıca eski barış anlaşmalarını bozmak korkunç bir günahdır,
İleride bundan utanmayacak mıyız acaba işte bu meçhuldür.” (II, 120-122)

“Galibiyetin temeli savaş sebebinin ta kendisidir,
Ordunun büyüklüğü ne yener ne de toprakları ele geçirir.” (II, 171-172)

“ Sıcak Arap gökyüzü altında şımartılan Türklere
Soğuk Lehistan hastalık, don ise yol açar ölümlere.” (II, 211-212)

Potocki'nin yapıtında hiç kimseye kulak vermeyen padişahı, Osmanlı ordusunun Avrupa'daki güzergâhından hiç bahsedilmezken birden Hotin'e yakın dağlık bir yerde, oradan geçen Kazaklara karşı olan ilk çarpışmada görürüz. Soygunla meşgul oldukları ve yolunu şaşırdukları için Osmanlı askerleriyle karşılaşan birkaç Kazak bölüğü, sekiz gün süren saldırıya cesurca dayanır. Sultan, sonuçsuz saldırıların sonunda isimle belirtilmeyen geçidi Kazakların kullanmasına izin verirken Hotin'e varmadan önceki ilk yenilgisine şöyle bir tepki verir:

“ Osman kendini kemirip saçlarını yoluyor
Bugün ilk kâfir, Osmanlı kanlarına basıyor.” (III, 1479-1480)

Geçit olayından hemen sonra, Osmanlılardan kaçıp bir mağaraya sığınan dört yüze yakın Kazağın haberi sultana ulaşınca, yeniden saldırılar düzenlenir ve gece mağaranın ağzında nöbet tutulur. Osmanlıların silahlı çabaları değil, fakat açlık yüzünden Kazakların bıraktıkları dört günlük çatışmada yüze yakın yeniçeri ölür. Mağaradan çıkan bütün Kazaklar padişahın emriyle öldürülür.

Twardowski'nin 200 bine yakın olarak belirttiği (I, 536) Osmanlı ordusunun büyüklüğü konusunda Potocki'nin eserinde kesin bilgi bulunmaz. Ancak Osmanlı hazinesinden yirmi bin yeniçeri için çıkan paranın kaybolmasından bahsedilir ve Hotin'deki yeniçerilerin sayısı on iki bin olarak verilir.

Yapıttaki ordunun azameti gelişinden sonra kurulan kampın tasvirinde açıktır:

“ Osmanlı geldi, büyüklüğünün hesabı yapılamazdı,

Sanki her yere kar yağmıştı,

Hemen kurulan beyaz çadırları

Beyazlattı Dinyestr’in kenarını ve dağları.” (IV, 35-39)

Olağanüstü muazzam ordunun Leh askerlerini şüphesiz olarak etkilediği

Chodkiewicz’in askerlere seslenişinden de anlaşılır:

“ Koca sayılarına güveniler, araç ve atlarına,

Biz ise sadece bizim Tanrımıza.” (IV, 637-638)

Her şeyden önce Osmanlı ordusunun renkliliği ve çeşitliliği vurgulanır. Önde yer alan vasıflı Osmanlı askerleri Hotin’deki Lehlere şöyle gözüktür:

“ Herkes altın kumaş, ipek ve kuş tüyleriyle

Gönderilmemiş gibi uzak savaş vesilesiyle.” (IV, 116-117)

Yapıttaki bilgilere göre elit askerlerin dışında başta Arap ve zenciler, sonra doğudaki birçok ülkeden katılanlardan oluşan ordunun temelinde genellikle savaş tecrübesi olmayan kişiler bulunur. Chodkiewicz Osmanlı ordusunun genel durumunu şöyle özetler:

“ Yanıltmasın sizi paganın renkleri,

Korkutmasın sizi altını ve tüyleri.” (IV, 589-590)

“ Onlarda zaten pek bulunmaz vasıflı askerler

Giydirilip, silahlandırıldı ayaktakımı ve dedeler.” (IV, 595-596)

Chodkiewicz’i hiç görmediği büyüklükte, her bir tanesi yüz öküz tarafından çekilen ve 30 kiloluk mermiler atan toplar daha fazla endişelendirir. Hemen yerleştirilen bu toplar düşmanın ordugâhında siper görevini görürler.

Osmanlı ordusu ile getirilen koyun, keçi, inek, deve, eşek gibi sayısız miktardaki hayvanlardan Lehlerin ilgisini, özellikle filler çeker. Potocki, bu egzotik hayvanları ve ordudaki görevlerini şöyle resmeder:

“ Büyük dişleri ve hortumlarıyla korkunç filler,

Otuz nişancı ile üstlerindeki kuleler

Bugüne kadar hiç tanımadığımız şeyler.”

(IV, 106-108)

Gelenleri merakla gözlemleyen Leh askerleri Osmanlıların getirdikleri görülmeyen miktarda eşya arasında, şerbet, kahve ve renkli porselen içinde parfüm de görürler. Polonyalıları en fazla rahatsız eden ise Osmanlı tarafından gelen, alışık olmadıkları gürültülü müziktir.

III. 2.2.2. Lehistan tarafı

Osmanlı'dan savaş ilanının haberi alındıktan hemen sonra, Lehistan'da kral III. Sigismund'un başkanlığında meclis toplanır. Potocki'nin eserinde mecliste tartışılan mevzular ve alınan kararlar oldukça teferruatlı bir şekilde aktarılır. Başta sözü edilen düşmanın ezici üstünlüğü yapıtta şöyle ifade edilir:

“ İstanbul Boğazı'nın iki tarafında hiçbir komşumuza

Ona karşılık vermek için güç yetmedi, ta ki bizim duvarımıza. ” (II, 317-318)

Yine de meclis üyeleri tarafından Osmanlı ve Lehistan'ın gücünün İncil'deki Golyat ve Davut'un gücü ile kıyaslanması, zayıf olanın düşmanı yenebileceği umudu da taşır. İncil'deki hikâyeye göre Davut, dev Golyat'ı tek zayıf noktası olan alnından sapan ile vurup savaşı bir avuç asker ile kazanmış. Buna benzeyen bir zafer için mecliste kısaca dua edildikten sonra ilk işlem olarak askeri

destek almak amacıyla Hristiyan ülkelerine elçi gönderilmesine karar verilir. Ayrıca ordu komutanı olan Zolkiewski'nin Çuçoro çarpışmasında ölmesi, yardımcısı Koniğkowski'nin ise Yedikule zindanında kalmasından dolayı oybirliğiyle Leh ordusunun yeni komutanı olarak Litvanya Atamanı Jan Karol Chodkiewicz seçilir. Koniğkowski'nin kayını olan Stanislaw Lubomirski ise Chodkiewicz'in yardımcısı olarak kabul edilir. Bunun dışında kısmen "Hotin Savaşı"nın temel kaynağı olan günlüklerin yazarı Jakub Sobieski gibi askeri tecrübesi olan soylulardan, kısmen de senato üyelerinden toplam yirmiye yakın komiser seçilir. Savaşla ilgili bütün mevzularda karar verme, anlaşmaları hazırlama ve askerlere ücret verme yetkilerine sahip olan komiserler heyeti, düzenleme ve idare konusunda komutanlara yardımcı olup aynı zamanda onların eylemlerini denetleyecektir.

Potocki, aynı meclisin çalışmaları esnasında 50 bin kişilik düzenli orduya karar verilmesine rağmen, Hotin kalesine ancak 35 bin kişiyi aşmayan bir ordunun vardığını vurgular. Sebep olarak Lehistan'ın çektiği büyük maddi güçlükleri gösterir. Kararlaştırılan yüksek vergiler sadece kısmen alınır, çünkü ülkenin çekimser davranan en zenginlerinden ve ruhban sınıfından beklenenden daha az para hazineye aktarılır. Maddi yetersizlikle mücadele eden Lehistan, komşularından umut ettiği desteği de alamaz. Potocki'nin eserinde Avusturya askerlerinden hiç bahsedilmez. Ne Polonya zaferine inanmayan papa, ne ülkesinde Lehlerin askerlik çağrısını yasaklayan Avusturya imparatoru, ne de Osmanlı ile eski anlaşmaya bağlı olan İspanya'dan yardım gelir. İngiltere kralının söz verdiği sekiz bin asker ise savaştan sonra Polonya'ya varır. Sadece kendi gücüne bırakılan Lehistan'ın durumu Potocki'nin kaleminden şu şekilde anlatılır:

"Ters cevap verir bütün komşular elçilerimize,

Gücü yetmez kalkmaya kavrulanın yüksek ateşle,
Onlar artık ruhunu teslim eden hastaya doktor gibi bakar,
Şurup yerine rahipleri gönderirler çıkarılsın diye son günahlar.” (II, 660-664)

Eserde, Lehistan kuvvetlerine düzenli ordunun dışında soyluların hazırladıkları, belirtilmeyen miktarda bölüklerin ve takriben 30 bine varan Kazak ordusunun da katılacağı söylenir. Kazakların savaşa Boğdan topraklarında olması şartıyla destek verebileceklerinin nedeni şu şekilde açıklanır:

“ Belki Lehler Osmanlı ile konuşmaya başlar

Ve Osmanlı ile dostlukları için Kazaklara karşı çıkarlar “. (III, 248-250)

1621 yılının ilkbaharında Lubomirski bölükleriyle Podolya'daki Zbrucz nehrinin kıyısındaki Skala adlı kasabaya ulaşıp ilk karargâhını orada kurar. Potocki'nin açıklamalarına göre Lubomirski'nin hedefleri, Dinyestr'deki geçitleri kontrol altına almak, Podolya'daki kasabaları korumak ve Tatar bölüklerinin hareketliliğini izlemektir. Yapıtta, Lubomirski'nin disiplinli ve cesur askerlerinin Tatar akınlarını birkaç defa başarıyla durdurabildikleri de vurgulanır.

O dönemde Eflak voyvodasının elçisi olan Konstanty Wewelli, Silistre beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın mektubuyla karargâha gelir. Hem Eflak voyvodası Radu Mihnea hem de Hüseyin Paşa, Osmanlı ordusunun gücünü abartılı bir şekilde göstererek Lehistan'a savaştan vazgeçmesini ve iki ülkenin arasındaki eski anlaşmanın yenilenmesini önerirler. Lubomirski, Polonyalıların casusluk yaptığından şüphelendikleri Eflak elçisini, Chodkiewicz ve komiserlerin gelişine kadar yakınlardaki köyde tutar. Sonra elçi, Lehlerin hem savaşa hem barışa hazır oldukları belirtilen Chodkiewicz'in mektubuyla Hüseyin Paşa'ya geri gönderilir.

Chodkiewicz'in Litvanya ordusu, yazın ortasına doğru Rzepnica isimli köyde Lubomirski'nin bölükleriyle birleşir ve Chodkiewicz orduyu yeni düzene sokup askeri rütbeleri dağıtır. Bundan sonra bütün ordu, Dinyestr kıyısındaki Brasze adlı kasabaya geçip orada karargâhını kurar. Komutanların ve komiserlerin ilk toplantısından, ordunun Lehistan mı yoksa Boğdan topraklarında mı kalıp savaşa geçeceğinin tam olarak belli olmadığı anlaşılır. Tartışmaların sonucunda, Osmanlıların Volin ve Podolya'yı tamamen tahrip edecekleri korkusu, Kazakların savaşa katılma şartı ve Hotin kalesi civarının askeri manevralar için uygun olması dikkate alınarak, en kısa sürede Dinyestr'in geçilip Hotin kalesi etrafında gerekli hazırlıkların yapılmasına karar verilir. Dinyestr üzerinde inşa edilen köprüden ilk olarak Lubomirski'nin bölükleri, sonraki on iki gün içerisinde de bütün ordu Hotin tarafına geçer. Kurdukları ordugâhın arkasında orman ve çalılık, bir tarafında sarp kayalıklar, diğer tarafında Dinyestr, önünde ise çarpışma alanı olan bir düzlük bulunur. Yerleşen askerlere üç aylık ücretleri hemen verilir, sığır ve tahıl alınır, odun ve saman toplanır. Komutanlar ise Tatarların, geçitleri en kısa sürede ele geçirebilmeleri tehlikesi yüzünden sabırsızlıkla beklenen fakat hala Lvov'da bulunan kralın oğlu Wladyslaw, Potocki'nin eleştirilerinin merkezinde kalan, Varşova'dan hareket etmeyen kral ve hiç haber alamadıkları Kazaklar için endişelenmeye başlarlar. Bu durumda Hotin'e oldukça yakın bir yerde, altı bin tecrübeli asker ile bekleyen veliahta, bir kral oğlunun ordugâhtaki önemi anlatılıp, Osmanlılar gelmeden önce Hotin'deki ordu ile birleşmesine ve daha hızlı ilerlemesine onu ikna etmek için komiserlerden Zorawinski ve Sobieski gönderilir. Veliht onlara gecikmesinin sebeplerini Alman piyade askerlerinin salgını ve Lvov'daki yavaş çalışan cephanelikler olarak gösterir. Prens Wladyslaw sebepleri onlara anlattıktan

sonra hemen harekete geçer. Hotin'deki komutanlardan devamlı mektup alan, fakat ancak savaşın son döneminde altı binden fazla askeriyle yola çıkan Polonya kralı ise Lvov'a ulaşırsa da savaşa katılmaz.

O arada Rusinowski'nin paralı süvari alayları ("lisowczyki") gelmeden önce Lehler esirlerden, Osmanlıların Eflak'ın doğusunda bulduklarını öğrenir öğrenmez Hotin'de kışın da kalma ihtimalini düşünüp siperler yapmaya başlarlar.

Lehlerin ordugâhına son olarak gelen prens Wladyslaw'dan önce, Kazakların iştiraki konusunda kraldan söz alan komutanları Sahaydaçni varır. Kendi bölüklerinin çoktan ordugahta bulduklarını zanneden komutan, Stepanowice'ye doğru küçük bir eskort ile onları karşılamaya gider ve çoğunu Dinyestr'in kıyısında bulur. Osmanlı ordusuyla Boğdan'da çarpıştıktan sonra (bkz. s.27) yeniden birleşen Kazaklar Hotin'e Osmanlı ordusundan önce varırlar.

Hotin'deki ilk çatışma Osmanlılar gelmeden önce yaşanır. Gece ordugaha gelen Kantemir, kendi planına göre kardeşinin bölükleriyle gerçekleştirilen iki taraflı kısa hücumda onlarca Tatar kaybettikten sonra Prut nehrine doğru döner.

III.2.3. Çatışma süreci

Hotin kalesinin önündeki çatışma süreci, bu konudaki tek bilgi kaynağı olan Potocki'nin yapıtında tam olarak on iki başarısız Osmanlı taarruzu, iki başarısız Lehistan hücumu ve Kazakların Osmanlı ordugâhına ganimet amaçlı hemen her gece düzenledikleri sayısız saldırıları kapsamaktadır.

Eserin ön planındaki Osmanlı askeri müdahaleleri, iki farklı döneme bölünebilir. Osmanlı ordusu, Hotin'e vardığı gün yaptığı ilk hücumdan itibaren Eylül'ün ortasına kadar Kazak bölüklerine odaklanır. Padişah, askerlerini bu konuda teşvik etmek amacıyla, fakat taraflarından yaygın bir şekilde istismar edilen şöyle bir ödül belirler:

“ Kim gövdesinden kesilmiş Kazak kafasını gösterir,

Karşılığında ona yüz altın verilir.”

(V, 319 -320)

Savaşın ilk haftasında Kazaklara karşı dört başarısız taarruzdan sonra, 7 Eylül tarihinde Lubomirski'nin bölüklerine yönelik ve Osmanlı için büyük bir yenilgi ile biten güçlü bir hücum daha gerçekleştirilir. Chodkiewicz'in bahsedilen çatışmada şahsen yönettiği ordunun beklenmedik galibiyeti ile Osmanlı tarafı hücumlarına birkaç günlük ara verirken, Leh komutanları, Sahaydaçni'nin desteği ile Osmanlı ordugâhında nöbetin olmamasından faydalanarak ani korku ve kargaşayı yaratılabilecek bir gece taarruzuna karar verirler. Yazara göre, planlanan gecede karanlıkta sessizce hücum için işaret bekleyen Leh askerlerini Tanrı, uğrayacakları kesin bozgundan şu şekilde kurtarır:

“ Önce aniden hafif başlayıp,

Sonra sel gibi akan yağmurdu heveslerini söndüren,

Askerler ilk adımlarını atmaya hazırlanırken.” (VI, 858 - 860)

O sıralarda, hem Osmanlı hem de Lehistan ordugâhlarında firarlar ve hastalıklar başlar. Ayrıca Tatarlar geçitleri işgal ettikleri için, Lehlerde ciddi bir kıtlık yaşanır. Potocki o dönemdeki Leh ordugâhını şöyle resmeder:

“ Gittikçe güçsüzleşiyor bir deri bir kemik ordumuz,

Pek çok hasta yüzünden pis koku yayılıyor ordugâha,

Telef oluyor, yemsiz bırakılan atlar,

Sinek gibi düşen Almanlar için, hayatta kalanlar

Zar zor yetişiyor, çukurları kazmaya,

Macarlar ise çalışıyorlar hep kaçmaya.” (VI, 1010 –1015)

Çatışma sürecinin ilk döneminin sonuna doğru, Leh komutanlarına Eflak voyvodası Radu Mihnea'dan ateşkes önerisini içeren bir mektup ulaşır. Onun akabinde, Leh tarafını temsil eden Zielinski ile Hüseyin Paşa görüşürken kırk bine yakın askeriyle gelen Budin Beylerbeyi Mehmet Karakaş'ın varışı, bu biricik konuşmaya son verir. Kendisini padişaha mükemmel bir komutan olarak tanıtan Karakaş, sadece kendi bölükleriyle düzenleyeceği tek bir hücumda Lehleri yeneceğine yemin eder. Yapıtta oldukça detaylı bir şekilde betimlenen 15 Eylül tarihli büyük taarruzun başında Lubomirski'nin kılıcı tarafından Leh siperlerinin yakınlarında öldürülen Karakaş, üstleri sonradan soyulan binlerce ceset ile örtülü çatışma alanından, Osmanlı askerleri tarafından, ancak gece karanlığında ordugâha geri getirilebilir. Potocki'ye göre, Osmanlı tarafı bu yenilgiden sonraki birkaç gün boyunca hiçbir askeri müdahale gerçekleştirmez.

Burada Osmanlı'nın bariz başarısızlığının sebeplerinden bahsetmek yerinde olur. Çatışmaların eserde geniş yer alan canlı ve detaylı betimlenmelerine

dayanarak, komutanların yetersizliği ve çekişmeleri (Hüseyin Paşa, Karakaş Paşa ve sonra gelen Dilaver Paşa) dışında askerlerin savaşmaya isteksizliği, askeri eğitim ve tecrübe yetersizliği ve çatışma alanından toplu kaışlarından anlaşılan itaatsızlığı, belirleyici rol oynamaktadır. Osmanlı askerlerinin niteliğini Karakaş Paşa'nın değerlendirmesi açık bir şekilde gösterir:

“ Hotin' in önünde Selim ile bütün dünyayı fethedenlere benzeyen askerler hiç yoktur.” (VI, 113)

“Bunlar halk yığını, nkn savaşamayana asker denmez.” (VI, 129)

Karakaş Paşa'nın ölümünden sonra Hotin'e gelen ve padişah tarafından zm umuduyla sadrazamlığa atanan Dilaver Paşa, tespitlerinin sonuçlarını şöyle özetler:

“ Boşa harcanan zamanı ne yazık ki geri alamayız!

Burada gten daha çok akıl kullanmalıyız,

Elle değil, Lehleri kafayla daha hızlı yenebiliriz.” (VII, 844 – 846)

Karakaş'ın başarısızlığının ardından sadrazamın Lehlerle görüşerek seferini sona erdirme planı, çatışma sürecinin ilk dneminini bitirmektedir. Bundan sonra başlayan müzakereler esnasında Osmanlı tarafından yapılan taarruzlar savaşın kaderini artık değeriftiremez.

Çatışma sürecinin ikinci döneminin başında, Dilaver Paşa'nın Hotin'e gelişinden hemen sonra, Chodkiewicz'in durumu ağırlaşır ve ölür. Lehlerin yeni komutanı olan Lubomirski'nin temsilcilerini görüşmeye davet eden sadrazamın itirazlarına rağmen padişah, Chodkiewicz'in ölümü haberini alır almaz yine bir bozgunla sonuçlanan saldırı emri verir. Hemen sonra, 28 Eylül tarihinde gerçekleşen çok güçlü fakat yine başarısız olan taarruzda sekiz bin Osmanlı askeri öldürülür. O

sıralarda başlayan ateşkes müzakerelerine Lehistan tarafından katılan Jakub Sobieski ve Stanislaw Zorawinski, Osmanlı ordugâhındayken, padişah direnen Lehlere karşı birliklerini şahsen gönderip Hotin kalesinin düzlüğünde gerçekleşen son askeri müdahaleye imza atarlar. Açık çatışma alanında başarı elde edemeyen sultan bundan sonra Kamieniec Podolski' yi işgal etmeye karar verir. Şehri çevreleyen Smotrycz isimli nehrin kayalık, sarp ve derin yatağı, planlanan işgali imkânsız kılınca, sultan bu nehrin yakınındaki Paniowce adlı kaleye saldırır. Orada bulunan bir din adamı ve kırka yakın köylünün beklenmedik direnişi, Osmanlıların seferdeki son askeri başarısızlığıyla sonuçlanır. Padişah, “en sonunda kaderine karşı çıkmaktan vazgeçer” (IX, 820) ve Hotin'e dönüp müzakerelerin sonucunu bekler.

Potocki, Osmanlı ordugâhına gelen Lehlerin karşılanma törenine geniş yer verirken birkaç günlük müzakerelerin sürecini oldukça yüzeysel betimler. Sadrazam ve Hüseyin Paşa ile yapılan ilk ve kısa süren görüşmede Lehistan temsilcileri, eski anlaşmanın yenilenmesi ve Boğdan'ın Osmanlı himayesinin altında kalmasını kabul etmeye hazır olduklarını bildirip savaşı başlatan Osmanlı tarafı konusunda şöyle bir yorumda bulunurlar:

“ Dümensiz bir kayık devamlı yolunu şaşırır,

İmparatorluk da bilgili danışmanları olmadan

Komşusuyla kendi zararına bozuşur.”

(X, 20 – 22)

Söylenenleri yorumsuz bırakan Dilaver Paşa, iki ülkenin arasında kalpten dilediği daimi barış konusunda padişahı ikna edeceğine söz verir. Aynı zamanda sadrazamın adına Lehlerle görüşen Eflak voyvodası Radu Mihnea her şeyden önce Kazakların cezalandırılmasını talep eder. Eflak voyvodasına cevap veren Sobieski, Kazakları savunarak başta Tatarların yaptıklarını değerlendirmek gerektiğini

vurgular. Leh elçilerine aynı amaçla sonradan gelen Wewelli, “padişahın inadını tatmin etmek” (X, 248) ve Lehlerin barış konusundaki iyi niyetlerini ispatlamak için göstermelik de olsa en azından birkaç Kazağın öldürülmesini ısrarla önerir. Radu Mihnea ile yapılan görüşmelerde sonuçsuz bırakılan diğer konu ise Osmanlı tarafından talep edilen haraçtır. Lehistan’ı, savaşı başlatmakla suçlayan Mihnea’nın yaklaşımı, kendi sözleriyle şöyle özetlenebilir:

“ Haraç kelimesinden iğreniyorsa kulaklarınız,

Öyleyse her sene altın değerinde hediyeler yollayınız!” (X, 158 -159)

Ayrıca Mihnea padişahın özellikle talep ettiği haraç meselesinin çözülmemesi halinde Osmanlı’nın savaşa devam edeceğini ekleyip Leh elçilerine boşuna şu şekilde şantaj etmeye çalışır:

“ Ne açlık ne de don Osman’ı buradan çıkarır,

Kendisi inat edip herkese şunu anlatır:

Osman burada altı hafta daha direnebilir,

Ve yeni bir ordu da yardımına gelir.” (X, 272 – 275)

Sözü edilen fakat çözülemeyen iki konu sadrazamla yapılan ikinci görüşmede de önemini korumaktadır. Bu sefer daha sert çıkan Dilaver Paşa Kazakların cezalandırılması talebini şu şekilde dile getirir:

“ Osmanlı’nın dostluğundan ziyade şu birkaç köpeğe daha fazla önem verdiğiniz besbellidir” (X, 325).

Savaş masraflarının padişaha ivaz edilmesi gerektiğini vurgulayan sadrazam, sert konuşmasının sonuna doğru aşırı kibir ve inatçılıkla suçladığı Leh elçilerini müzakereleri kesmek ile tehdit eder. O anda Leh elçileri sadrazamın misafirperverliği için teşekkür ettikten sonra kalkıp gitmeye hazırlanırken, Dilaver

Paşa, ikisini kollarından tutarak kendi yaşını hatırlatıp onları durdurur. Dönüm noktası konumundaki olaydan sonra iki saatlik ortak çalışmalarının sonucunda on maddelik barış antlaşması oluşur. Osmanlı tarihinde görülmemiş ve Lehistan için gurur verici olan bu olay Potocki tarafından şu şekilde vurgulanır:

“ Osmanlı imparatorluğu üç kıtanın hükümdarıdır,

Bugün ise ilk defa bir savaşı anlaşma yoluyla bitirmek zorundadır.” (VIII, 647-648)

Hazırlanan metnin başında, iki ülkenin arasındaki eski antlaşmanın, yenisinin temelini oluşturduğu açıkça belirtilir. Bunun dışında, iki tarafın arasındaki sorunların kaynağı olan Tatar ve Kazakların kontrol altında tutulmaları, Osmanlı himayesinde kalan Boğdan voyvodalarının Hıristiyan olmaları ve antlaşmanın onaylanması için Lehistan’dan bir elçinin İstanbul’a gelmesi öngörülür.

Dilaver Paşa hazırlanan antlaşma konusunda Leh komutanlarından da olumlu bir tepki aldıktan sonra elçileri padişah huzuruna çıkarır. Zorawinski, sultana Lubomirski’nin mektubunu verip Lehlerin sevinçle karşıladıkları barıştan şöyle bahseder:

“ Aramızda kutsal uzlaşma sağlandı,

Ebedi barış geri döndü.” (X, 682-683)

Padişahın hiç konuşmadığı ve kısa süren bu kabulden sonra, Leh elçileri sadrazamla seferin sonunu kutlayıp verdiği hediyeler ve antlaşmanın kopyası ile ordugâhlarına dönerler. Ertesi sabah ise Osmanlı ordusunun hayatta kalan üçte ikisi düzensiz bir şekilde Hotin’ den ayrılır. Leh ordusu, halen Lvov’da kalan Lehistan kralına müzakerelerin sonucunu bildirip Osmanlıların inşa etmiş oldukları köprüden üç gün boyunca geçerek Kamieniec Podolski’ye doğru yol alır.

III.2.4. Barış antlaşmasının onaylanması

İki ülkenin arasındaki anlaşmanın onaylanma süreci ile ilgili bilgiler sadece “Cesur Elçilik” başlıklı eserden elde edilebilir.

Hotin’in önünde imzalanan antlaşmanın onaylanması için, İstanbul’a gelmesi gereken Leh elçisi olarak prens Krzysztof Zbaraski uygun görülür. Hotin’deki çatışmaların üzerinden bir seneye yakın süre geçtikten sonra elçinin görevi ancak gerçekleştirilebilir. Twardowski’ye göre, gecikmenin baştaki sebebi Osmanlı’da Sultan II.Osman’ın öldürülmesinden önce ve bilhassa da sonra baş gösteren iç çalkantı ve isyanlardır. Bu konuda gelen haberlerden emin olamayan Zbaraski, durumu öğrenmek ve Osmanlı sarayından İstanbul’a girmek için izin almak amacıyla Stogniewski isimli güvenilir ulağını İstanbul’a gönderir. Bunun dışında antlaşmada sözü verilen hediyeler ve altınla ilgili oldukça uzun süren anlaşmazlık prensin yolculuk hazırlıklarını geciktirir. Elçi, konuyu ihmal eden Lehistan sarayından bahsedilen hediye ve altının tamamını alamayınca, mülkü bulunan Lublin eyaletindeki mahkemeye şikayet açıklamasını bıraktıktan sonra, 10 Eylül 1622 tarihinde yola çıkar. Sultandan alınan İstanbul’a giriş belgesiyle gelen Stogniewski ile Kamieniec Podolski yakınlarında karşılaşır. O sıralarda önce Hotin savaşı sırasında Eflak voyvodası Radu Mihnea’nın elçisi ve bu sefer Lehistan elçiliğinin tercümanı olan Wewelli’nin Yaş’ta tutulması haberini alan Zbaraski, Prut nehrinin kenarında kendisini karşılayan Boğdan voyvodası Tomşa ile görüşüp Wewelli’yi serbest bırakır. Lehler için Yaş’ta düzenlenen görkemli ziyafet esnasında Hotin’den Osmanlı ordusu ile İstanbul’a gönderilen Suliszewski’den devam eden iç huzursuzlukları ve Gürcü Mehmet Paşa’nın yeni sadrazam olduğunu anlatan mektup

gelir. Lehistan elçiliğinin İstanbul'a varmadan önceki son molası, Radu Mihnea'nın düzenlediği üç gün süren şölen için Giergica adlı kasabada verilir. Bundan sonra elçilik kafilesi önden Kulikowski ve Wewelli'yi gönderip Tuna nehrini geçer. Bir salgının yayıldığı Rumeli'deki Edirne'den, Meriç nehri ve Çorlu'dan geçtikten sonra Küçük Çekmece'ye varır. Orada kamp kuran Lehler, Zbaraski ile İstanbul'a gelen takriben bin kişilik piyade ile süvari birlikleri ve geneli tüccarlardan oluşan iki yüz kişinin konaklama ve yiyeceğinden Osmanlı tarafının sorumlu olmasından kaynaklanan ilk problemlerle karşılaşır. Giderlerin yüksekliği yüzünden öfkelenen Sadrazam Mehmet Paşa, gelenlerden gümrük ücreti ve haraç talep eder. Zbaraski ise, iki ülkenin arasında 1533 yılından beri geçerli olan ve büyük elçiye eşlik eden tüccarların gümrükten muaf olmalarını garanti eden anlaşmaya dayanarak, getirilen mal değerinin yüzde onu olan gümrük talebini reddeder. Ayrıca söz konusu olan iki bin talere yakın meblağın, ayaklanan sipahilerin ücret sorununu da çözemeyeceğine işaret eder. Haraçtan ise habersiz olan Zbaraski, sadrazamın Lehlere karşı tutumunun değişmemesi halinde getirdiği hediyeleri halka dağıtarak, sadrazama karşı kışkırtmayı planladığını belirtir. Bu durumda “ikiyüzlü zihnindeki zehri örten” (II,1162) sadrazamdan tartışmaların beşinci gününde gelen çavuş, gümrük ücretinden vazgeçildiğini ve ertesi gün yani 11 Ekim 1622 tarihinde elçiliğin İstanbul'a girişine izin verildiğini haber verir.

Yapıtta, Lehistan kafilesinin İstanbul'a girişindeki görkemine geniş bir yer verilir. “Lehlerin gururunu iyi bilen” (III, 101) sadrazamın koyduğu izleme yasağına rağmen, İstanbulluların kervansaraya yavaşça ilerleyen grubun defilesine olan ilgisi çok büyüktür. Kafile, şehir surlarına yakın bir yerde onu bekleyen yüz kişilik bir bölük ve Lehleri selamlayan vezirin kâtibi eşliğinde, Edirne Kapısı'ndan İstanbul'a

girer ve Galata' daki kervansaraya varır. Yerleştikten hemen sonra, Osmanlı'nın ileri gelenlerine başta altın ile aynı değerinde olan kehribar olmak üzere, mekanik saat ve sarayda büyük talep gören samur postları gibi değerli hediyeler dağıtılır. Dağıtılanlar eserde uzun ve detaylı bir liste şeklinde belirtilir. Lehlerin bundan sonra başlayan ve yapıtta ara sıra renkli betimlemelere yol açan barış antlaşmasının onaylanma mücadeleleri, sadrazam dönemine göre büyük bir farklılık gösterir.

İç kargaşanın kaynağı olan itaatsız yeniçeriler sorunu, Zbaraski'nin ilk olarak müzakere ettiği Gürcü Mehmet Paşa'nın onay konusundaki görüşlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Paşaya göre yeniçeriler, ancak bir savaş durumunda eski disiplinlerine kavuşturulabileceklerdir, fakat halk savaşa karşıdır. Bundan dolayı sadrazam “ elçinin onurunu sezdirmeden zedeler ve böylece kızgın Lehler savaş ilan etsinler diye bütün gücünü kullanır” (III, 198 -199 sayfa kenarı). Kurduğu savaş planını gerçekleştirmek için Zbaraski'nin ülkesindeki konumu, meclis ve kral ile olan bağlantıları, getirdiği para ve hediyeler konusundaki gerekli olan bilgileri edinmek amacıyla, Lehistan'a Mehmet Diak isimli bir casus bile gönderir. Lehistan ile savaş arzulayan sadrazam, müzakerelere devamlı yeni engeller koyar ve Leh elçisinin şahsı ile ilgili sorunlar yaratmaya odaklanır. Haraç ve Lehistan'dan gelen tüccarların gümrük ücreti meselesinden sonra, Lehlerin konaklama ihtiyaçlarının karşılanması için defterdara yaptıkları itirazlara rağmen sadece dört günlük konaklamaları karşılanır. Böylece geçim masraflarını prens üstlenmek zorunda kalır.

Sadrazam zorla sürdürülen görüşmelerde, Lehleri Hotin savaşının başlatılmasından ve böylece dolaylı olarak yeniçerilerin tutumundan ve Genç Osman'ın ölümünden sorumlu tutar. Ayrıca Hotin'de iki tarafın anlaşığı haracı (Zbaraski'ye göre bir defalık para ve hediyeler) sürekli ister. Lehler ise ısrarla

“sadrzamanın oğulları” Tomşa ve Kantemir’in azledilmesini talep ederler. Bütün bunlar her iki konuşmacının sürekli alevlenmesine sebep olur. Hotin’de imzalanan barış antlaşmasının Genç Osman’a karşı olan isyan esnasında kaybolması ve Gürcü Paşa’nın antlaşmanın içeriği konusundaki bilgisizliği de görüşmelerde devamlı bir güvensizlik ortamı oluşturur. Bu durumdan yararlanan Zbaraski’nin, başta göstermek istemediği antlaşmanın Lehçe metninin birkaç bölümünü sonradan değiştirmesi oldukça şaşırtıcıdır. Twardowski’nin, Leh elçisinin yaptıklarıyla ilgili aşağıdaki değerlendirmesi de ilgi çekicidir:

“İşte bu vatan lehine yapılan kutsal sahtekârlıktır,

Suyla karıştırılan şarap yine de şarap kalır.” (IV, 643 -644)

Metinde yapılan değişiklikler, üç konu ile ilgili olup başta Hotin kalesinde ve Boğdan’ın Lehistan’a yakın olan bölgesinde Osmanlı ordusunun bulunmamasını garanti eder. Metne Lehistan tarafından talep edilen Tomşa’nın ve Kantemir’in azledilmesi de eklenir. Ayrıca Lehistan’ın daimi elçisinin İstanbul’da bulunmasını öngören madde silinir, bunun yerine elçinin hayat güvenliği ve yanındaki tüccarların gümrük muafiyeti ile ilgili bir madde yazılır. Zbaraski, Gürcü Paşa ile gerçekleştirdiği son görüşmesi olan üçüncü görüşmesinde yaptığı değişikliklerin yararını görür. Metnin içeriğini öğrenen sadrazam, artık haraçtan umut keser. Elçiliğin geçim giderlerini Zbaraski’ye geri vereceğine ve antlaşmayı onayladıktan sonra Çuçoro’da hapse alınan Lehleri belirli bir ücret karşılığında serbest bırakacağına -yalandan da olsa- söz verir.

Bunun dışında Gürcü Paşa, Zbaraski’ye “küreğe zincirleneceksin” (III, 590), ”kargalara ve akbabalara yem olacaksın” (III, 586) gibi tehdit ve rencide etme teşebbüslerinde de bulunur. Zbaraski, karşılık olarak sadrazamı elçi hakları ihlali

sebebiyle saraya ve divana şikâyet edeceğini söyler. Bu durumda Zbaraski'nin yapacaklarından endişe duyan Gürcü Paşa, hemen saraydaki kadınlara, divandaki diğer vezirlere ve önemli paşalara Leh elçisini kötölemeye çalışır. Sadrazamın bu konudaki entrikalarına kulak vermeyenlerin başında, o dönemin en güçlü şahsiyetlerinden biri olan hasta Sultan I. Mustafa'nın annesi bulunur. Valide sultan, sadrazamın kibri, inadı ve ikiyüzlülüğünü iyi bilir, ayrıca damadı da olan Davut Paşa'yı sadrazamlık makamında görmek ister. Bütün bunlara Zbaraski'nin Kroker isimli doktoru sayesinde kendini daha iyi hissetmesi eklenince, Lehleri mümkün olduğunca desteklemeye çalışır. Kaptan-ı derya olan Halil Paşa ve Davut Paşa da Zbaraski'nin tarafını tutar. Saraydan ve divandan ciddi uyarılar alan Gürcü Paşa'nın, prensin ikinci kez gönderdiği değerli hediyeleri de kabul etmesine rağmen, Leh elçisine karşı olan düşmanca tavırları zamanla daha da belirgin bir hal alır. Lehlerin sultan huzuruna 6 Aralık 1622 tarihindeki kabulü esnasında sadrazamın Zbaraski'den geleneksel şapkasını çıkarması talebini Zbaraski'nin reddetmesi yeni problemlere ön ayak olur. Gürcü Paşa'nın, ücretlerini bekleyen yeniçerileri para talepleriyle Leh elçisine göndermesi, Zbaraski'yi Genç Osman'ın öldürülmesinden sorumlu olarak gösterilen Davut Paşa'nın kaçmasına yardım etmesi ile suçlaması ve özellikle de 2 Şubat 1623 tarihli divan toplantısındaki entrikası düşmanca tavırlarının göstergeleridir. Söz konusu olan divan toplantısında sadrazamın anlaştığı bir sipahi, Papa'ya ve Habsburglara Osmanlı'ya karşı savaşma sözü veren Lehistan kralının, aslında barış antlaşmasına karşı olduğunu ve Leh elçisinin onaylanan belgelerle gönderilmesi halinde Kazakların İstanbul'u ilkbaharda tekrar yağmalamalarının beklenmesi gerektiğini anlatır. Sipahinin sunduğu Hotin antlaşması metninin Hasan isimli çavuş ile gönderilmesi, Lehistan kralı tarafından mecliste ve çavuş huzurunda

kabul edilene dek Kazakların İstanbul'a girmesine engel gibi gösterilen Leh elçisinin Yedikule zindanında tutulmasını öngören çözüm, sadrazamın desteği ile divanda onaylanır. Tercümanından toplantı sonuçları hakkında bilgi alan prens, hem Gürcü Paşa'nın sadrazamlık makamında rakibi olan Hüseyin Paşa tarafındaki yeniçerileri gizlice destekler, hem de Gürcü Paşa'ya gönderdiği mektupta ikiyüzlülüğünü yüzüne vurup Lehlerin kaldıkları kervansarayda barikat kurulması için emir verir. Leh elçisinin Yedikule'ye alınacağı tarihten önceki gece, yeniçeriler Hüseyin Paşa'yı yeni sadrazam olarak seçtikleri için, Gürcü Paşa mührünü iade etmek zorunda kalır ve Leh elçisine karşı kurulan planı da suya düşer.

Eserde sadrazam Hüseyin Paşa ile yapılan ve bir aya kadar süren müzakereler ise tamamen farklı bir şekilde ilerler. Müzakerelerin temeli, sadrazamın prensle olan ilk görüşmesindeki ona yönelik olan şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Dostluğum seni hayal kırıklığına uğratmaz bilesin,

İstediyini alırsın ve vatanına erken dönersin.” (V, 199 -200)

“Hain” tabirini kullandığı Boğdan voyvodası Grazziani'yi Hotin savaşından sorumlu tutan sadrazam, Zbaraski'nin düşündüğü gibi, iki ülkenin arasında geçmişte oluşan ve gelecekte de oluşabilecek problemlerin kaynağını Lehistan'ın tebaası olan Kazakların ve Osmanlı'nın tebaası olan Kırım Tatarları'nın yaptıklarında görür. Böylece daimi barış için her iki ülkenin kendi tebaasını denetim altında tutması gerektiğini vurgular. Tatarların Lehistan'ın güneyini yağmalamalarına son vermek amacıyla Tomşa ve Kantemir'in azledilmesine söz verir, ancak kısa sadrazamlık müddeti bunun gerçekleştirilmesini engeller.

Eserde Hüseyin Paşa ile yapılan görüşme döneminde Anadolu Hisarı'nda tutulan Çuçoro'daki Leh ordusunun komutanı Stanislaw Koniecpolski, asker Lukasz

Zolkiewski ve ismi bilinmeyen üçüncü Leh mahkûmunun serbest bırakılma çalışmaları önemli bir yer almaktadır. Kendi çıkarları için, Erdel voyvodası adına, sadrazamla Zbaraski'den önce Leh komutanının bırakılması konusunda anlaşan Paul Gioano isimli Erdel elçisi, prensten fidye olarak Hüseyin Paşa tarafından istenilen otuz bin taler talebinde bulunur. Bu görgüsüz talepten rahatsız olan, fakat her şeyden önce Koniecpolski'yi Osmanlı esaretinden kurtarmak isteyen Leh elçisi, kalan altın ve gümüş yemek takımlarının satışına karar verirken, Zbaraski'nin tercümanı olan Ermeni asıllı Krzysztof Serebkowicz, Gioano'nun yaptıkları ve prensin kararını sadrazama izah eder. Erdel elçisinin tutumunu uygunsuz bulan Hüseyin Paşa, elli bin taler karşılığında üç Leh esirini Zbaraski'ye teslim eder.

Bunun dışında, Wewelli'nin preneşe ihanet hikâyesi, görüşmelere ayrı bir renk katar. Hotin'de Lehlerin kendisine söz verdikleri beş bin altın için hazineden para alamayan Zbaraski'den ret cevabı alan Wewelli, sadrazamla görüşür. Hüseyin Paşa'yı, maddi imkânlarını sunarak Eflak hükümdarı olabilmek için ikna etmeye çalışırken, Dilaver Paşa'ya, Hotin'de söz verilen altmış bin altın hakkında bahsedip Zbaraski'den alamadığı meblağın senedini verir. Ayrıca sadrazamın prensi korkutarak haraç da alabileceğini vurgularken, anlaşmanın metninde elçi emriyle bazı değişikliklerin yapıldığını söyler. Anlattıklarına öfkelenen sadrazam, preneşe ihanet eden Wewelli'yi hapsedmeye karar verir ve durumdan Zbaraski'yi haberdar eder. Prens, sadrazamın dürüstlüğünü saygıyla karşılamasına rağmen Wewelli'nin yaptıklarını ilahi adalete bırakarak onun serbest bırakılmasını rica eder.

Onaylama sürecini tamamlama açısından sadrazamın önerisiyle divanda gerçekleştirilen ikinci görüşme, kesinlik içeren bir önem taşımaktadır. Zbaraski, divandaki konuşmasında iki ülkenin geçmişteki dostluğunu vurgularken

Lehistan'dan getirdiği, II. Beyazıt döneminden itibaren yapılan ve hazinede saklanan hükümdarların yazışma rneklelerini gösterir. Özellikle sadrazamın emriyle yüksek sesle okutulan, Kanuni Sultan Süleyman'ın I. Sigismund'a yazdığı dostane mektup divanda toplananları öyle duygulandırır ki, aynı gün Zbaraski'nin elinden geçen barış antlaşmasının yeni belgelerinin hazırlanması amacıyla ktipler görevlendirilir.

Birkaç gün sonra Zbaraski, sultanla vedalaşıp sadrazam tarafından evine davet edilir. Düzenlenen ziyafet esnasında Hüseyin Paşa ve Leh elçisi son defa grşrlerken birbirine verdikleri değerli hediyeler arasında kendi yüzüklerini değiş tokuş ederler ve daimi arkadaşlıkları adına ant içerler.

Prens, serbest bırakılan Lehler ve kafilesindekiler ile şubatın son günlerinde İstanbul'u terk eder. Tuna nehri yakınlarında onlara yetişen tercüman, Zbaraski'ye sadrazamın son mektubu ile hazırlanan barış antlaşmasının belgelerini takdim eder. Birkaç gün geçtikten sonra, Gürcü Paşa, Hüseyin Paşa'nın yerine tekrar sadrazam olunca, prensin yakalanmasını emreder, fakat İstanbul'a geliş yoluyla hemen hemen aynı yolu takip eden grup artık Erdel'de bulunur.

Zbaraski vatanına döndükten sonra, meclisin kararıyla, Osmanlı'da yaptığı bütün harcamaların geri verilmesine karşı çıkıp sadece kralın ödül olarak bahşettiği Rubieszow (bugünkü Hrubieszow) bölgesini kabul eder. Prens Mayıs 1623'te, Lehistan kralına Osmanlı'daki göreviyle ilgili rapor verir. Raporunda imparatorluğun içten oldukça zayıf olduğu ve Lehistan tarafından Zaporozhye'de tutulması gereken Kazakların, tehlike anında Osmanlı'ya karşı caydırıcı bir g olarak kullanılabileceğini ve bu gücün onaylanan barışın teminatı olacağını ne sürer.

III.3. 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti

Potocki'nin eserinde, Osmanlı Devleti¹⁶ hakkında verilen bilgiler üç konu ile sınırlıdır.

Yazar, sultanların Türk kızlarıyla evlenme yasağını, Avrupa'da yaygın bilinen ve Twardowski'nin de söz ettiğı Sultan Yıldırım Bayezid ile ilgili rivayete dayandırır. Polonya okuyucuları, kafeste tutulan sultanın, Timur Han tarafından esir alınan Türk asıllı karısı ve kızlarını işret sofrasında çıplak oynattığını görünce başını ölümcül bir şekilde incittiğini öğrenirler.

“Hotin Savaşı” ında bahsedilen diğerkonu, Osmanlı'daki hızlı terfi düzenidir. Bir Polonya soylusu olan Potocki'ye, sistemin ne kadar tatsız geldiğı şu sözlerden anlaşılır:

“ En alt tabakadakilere haysiyetleri verirler!” (X, 408)

“ Kürkçü, terzi, dokumacı atölyesinden ayrılır

Ve sadrazamın yanına geçip Divan'dan yasalar dağıtır.” (X, 411- 412)

Potocki'nin Osmanlı Devleti konusunda son olarak anlattığı mesele, makamdan azletme mekanizması ile ilgilidir:

“ Osmanlılarda kavgalar şöyle önleniyor:

Herkes makamıyla beraber hayatından oluyor.” (VII, 813 - 814)

“Cesur Elçilik” başlıklı eser ise, Osmanlı Devleti'nin Eylül 1622 – Şubat 1623 tarihleri arasındaki iç çalkantılı döneminin o zaman İstanbul'a gelen Lehistan elçisinin sekreteri, yani müşahit tarafından aktarılan tarihi dokümanı niteliğindedir. Yapıt, bahsedilen birkaç ay içerisindeki hızlı değişen güç dengeleri, saraydaki

¹⁶ Bkz. Yücel, Y. (1974), Osmanlı Devlet Düzenine ait Metinler I., Kitab-ı Müstetab, Ankara, DTCF Basımevi

kadınların devlet yönetimine yaptıkları müdahaleler ve Sultan II. Osman'ın öldürülmesinden sonra bitmeyen yeniçeri ayaklanmalarını oldukça detaylı bir şekilde resmetmektedir. Ayrıca eserin okuyucuları, tarih açısından değerli topoğrafik betimlemelerin varlığı sayesinde, bir masal kenti havası taşıyan ve Osmanlı'nın başkenti olan 17. yüzyıl başı İstanbul'unu Twardowski'nin izinden dolaşabilirler.

Bunun dışında yazar, Osmanlı Devleti'nin yapısı ve mekanizmalarını Lehistan'daki durumu ile kıyaslayıp aralarındaki farklılıklara odaklanır.

Başta padişahın sürdürdüğü mutlak egemenliğine şu şekilde işaret eder:

“ Bir tek hükmeden padişah vardır – diğerleri köleleridir.” (IV, 992)

Yazar, Osmanlı düzeninin, bütün toprakların ve idari, askeri, mali ve hukuki konularda geniş yetkilere sahip olan padişahın sarsılmaz konumunu desteklemeye yönelik olduğunu vurgular. Buna dâhil olan, Lehistan'dakine benzeyen soylu aristokrasinin olmayışı, kamusal veya askeri makama alınmak isteyen kişisel yatkınlığı ve kurnazlığına bağlı, herkese açık, geniş terfi olanaklarına yol açar. Ayrıca yazara göre yaşam boyunca edinilen mülkler, Lehistan'daki durumun aksine, miras olarak bırakılamaz.¹⁷

Twardowski, okuyucularının dikkatini acımasız taht kavgalarına da çekmeye çalışır. Taht veraseti konusundaki uygulamaların yazarın abartılı örnek verdiği Yavuz Sultan Selim döneminde elliye yakın cinayet gibi kardeş katiliği ile genellikle sonuçlanmaları yüzünden, “sultan oğullarının durumu en vahimdir” (V, 100) sözünün yerinde olduğu görünür. Ayrıca padişah anneleri, yani valide sultanların özellikle padişahın küçük yaşı veya Sultan I. Mustafa'nın gibi akıl hastalığı durumunda topladıkları büyük bir siyasi gücü de vurgulanır.

¹⁷ Bkz. Ceylan, Ş., (1991), Osmanlı Toprak Düzeni üzerine Bazı Düşünceler, İstanbul Journal of Sociological Studies, sayı 23, s. 148 -156

Eserde divan kuruluna da birkaç defa değinmektedir. Sadrazamla beraber, yedi vezir olarak belirtilen divan üyeleri, şafakta görkemli saray salonuna gelir ve dua ettikten sonra çember şeklinde yerde oturup diğer oraya gelen yüksek bürokratlarla toplantıya başlarlar. Yapıttaki divan üyelerinin niteliği şöyle gösterilmektedir:

“ Doğuştan hoppalık ciddi bir kılıkla

Ve akılsız kafa şişirilmiş türbanla –

Altınla boyanmış dümensiz bir gemi

Veya şık bir şapka ile kuşanmış sırtlan gibi.” (V, 765 -768)

İlgili diğer önemli konu olan Osmanlı Devleti'nin askeri gücü temelindeki devşirme¹⁸ olayı eserde geniş bir yer alır. Devşirme sistemi hakkında verilen bilgilerin genel olarak tarihi gerçeklere uymalarına rağmen oluşturulan duygusal zemin, okuyucularda itiraz ve merhamet uyandırma amaçlıdır. Fethedilen topraklardan – özellikle Balkanlar'dan – üstün asker veya bürokrat oluşturulması için Hıristiyan çocukların zalimce toplanması ve dinlerinin zorla değiştirilmesi, birkaç yerde anlatılır. Twardowski'nin, özellikle Kaptan-ı derya Halil Paşa'nın sipahileri arasında, devşirme kökenli Kalinowski ve Chmielecki isimli tanıtık gençleri ve aynı paşa tarafından Divan'a Güney İtalya'dan esir olarak getirilen yüze yakın güzel Hıristiyan delikanlıyı görünce hissettiği derin acı ve öfke açıktır. Bahsedilen esirlerin kısa tasviri bunun göstergesidir:

“ Müslüman ahlaksızlığının mahkûmları,

Beyaz zambağın ağır tomurcuklarını

¹⁸ Bkz. Uzunçarşılı, İ.H., (1988), Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları , Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 5-141;
Akgündüz, A., (1990), Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, C. 1, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı

Sabah çiy ile açtığı gibi

Yere indirip ağlamaklı masum gözlerini

Utancı yakıyor yüzlerini.”

(V, 520 -524)

Yazar, devşirme kökenli kariyer yapanların devlete zarar getirebildiklerini de unutmaz. Örnek olarak Halil Paşa'nın himayesinde eğitilen ve sonra onun sayesinde Erzurum valisi olan Rus kökenli Abaza Mehmed Paşa'nın yaptıklarını gösterir. Vali, Erzurum'daki yeniçerilerin paşanın şahsiyeti ile ilgili itirazı ile karşılaşınca Perslerden yardım alıp üç bine yakın yeniçeriye öldürür, sonra Diyarbakır'ı alıp kurduğu askeri güç ile Osmanlı Devleti'ne karşı çıkar.

Devşirme yoluyla alınan gençler, başta Osmanlı'nın vurucu gücü olan Yeniçeri Ocağı'nın temelini oluşturur. Yazarın döneminde, sayıları otuz bini aşan yeniçeriler, itaatsız, kargaşa çıkartan, her şeyi yakan ve soyan, devamlı sarhoş gezen bir grup olarak betimlenmektedir. Bu durumun sebebi, Gürcü Mehmet Paşa'nın da belirttiği gibi savaşın yokluğunda şu şekilde aranmaktadır:

“ Kullanılmayan demir nasıl paslanırsa

Asker öyle bozular, katılmayan çatışmalara.” (IV, 1551 – 1552)

Bürokrat olma amacıyla alınan devşirmenin diğer grubu ise gerekli eğitimden geçirilir. Twardowski'nin, Osmanlı'daki eğitim¹⁹ seviyesi konusundaki görüşünün oldukça olumsuz olduğunu şu satırlar gösterir:

“ Arapça dışında ata binmek ve mızrak atmak – işte onların okulları.” (IV, 982)

“ Yaşlılık ve tecrübe onlarda en büyük ustalıktır.” (IV, 985)

Bunun dışında eserde betimlenen Osmanlı'daki din meselesi önem taşımaktadır. Yapıttaki İslam, koyu Katolik okuyuculara birkaç sebepten dolayı

¹⁹ Bkz. Uzunçarşılı, İ.H., (1988), Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

oldukça itici gelebilir. Yazar, İslam'ı Hz. Muhammed'in Doğu Hıristiyanlık ve Yahudilik doktrinlerinden kurduğunu ("yapıştırdığı" IV, 853) vurgulayıp dinin temelini şüpheyeye düşürür. Twardowski'ye göre, Kuran'da peygamber ve Allah'ın elçisi olarak geçen İsa'nın ilahi tabiatı da inkâr edilir. Ayrıca cennete giriş şartı olarak gösterdiği "mızrakta on gâvur kafası" (IV,884) Cihat kavramına uyup İslam dininin değerini sorgulatmaktadır.

III.4. Tarihi kişilikler

III.4.1. Sultan II. Osman

Padişah II. Osman (Genç Osman)²⁰ ile ilgili bilgiler, analiz edilen her iki eserde de oldukça geniş yer alıp birbirini tamamlar. Potocki “ Hotin Savaşı”nda sultanın hayatındaki olaylara öncelik verirken, “Cesur Elçilik”in yazarı Zbaraski’nin diplomatik misyonunu etkileyen padişahın öldürülmesi²¹, sebepleri ve sonuçlarını önemser. Yazarların, padişah Genç Osman hakkındaki görüşlerinin arasında hiç çelişkinin olmadığı vurgulanmalıdır.

Her iki eserde de sultanın dış görünüşü ile ilgili bilgiler çok nadirdir. Potocki, Polonya okuyucularında olumlu bir intiba bırakan sultanın portresini şöyle sunar:

“ Kartal burun ve yüksek alın,

Renkli göz ve doru saçlar

Cesur bir kalpten nadiren uzaklar.”

(X, 625-627)

Padişahın giysilerine odaklanan Twardowski, yazarın İstanbul’a geliştinden önce öldürülen sultanı şöyle resmeder:

“ Altın iplikli tunikte

Arap atının üstünde imparator oturuyor,

Değerli tüylerden iki sorguç türbanını çevreliyor.”

(I, 553-555)

Potocki, Genç Osman’ın yukarıdaki tasvirini, hep yanında bulundurduğu oklarıyla şöyle tamamlar:

“ Altınla kaplanmış kılıç arkasında

²⁰ Bkz. İslam Ansiklopedisi, (1993), C.9, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s. 443-448

²¹ Bkz. Aykut, Ş.N., (2010), Hüseyin Tuği Musibetnâme: Tahlil –Metin ve indeks, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

Ve iki hazır ok asılı sadaklarında.”

(X, 635-636)

Yukarıdaki tasvirler, Naima'nın padişah ile ilgili aşağıdaki sözleri ile tutarlı görünür:

“ Fevkalade binici, silah ve harp aletleri kullanmakta mahir, şecaat ve binicilikte akranı pek az, sevimli yüzlü, şirin çehreli, güzel tavırlı idi.”²²

Analiz edilen yapıtlarda sultanın annesi, kardeşleri ve kendi çocuklarından bahsedilmezken, babası olan Sultan I. Ahmet'in ani ölümü ve savaş ganimetlerinden sağlanacak cami inşaatı ile ilgili inadı konusunda babasına benzemesi, birkaç defa dile getirilir.

Her iki eserde de padişahın biyografik bilgileri, büyük bir ölçüde Hotin seferi ve sonuçları ile sınırlı kalır.

Dilaver Paşa'nın yakın tanıdığı, Hotin'e getirilen Ortodoks din adamı olan sultanın isimsiz eski öğretmeni, Genç Osman'ın çocukluk dönemine ait yapıtlardaki tek sembolüdür. Bunun dışında, eserlerde padişahın gördüğü eğitim ve yeteneklerine ilişkin hiçbir bilgi yoktur.²³

İki yazar da, Osman'ın imparatorluk tahtına çıkışında yaşının küçük olmasını vurgular. Ancak Potocki, Sultan I. Mustafa'ya ilişkin bilgi veren Twardowski'ye karşın, Osman'ın padişah olma serüvenini, amcasının akıl dengesizliğinden hiç bahsetmeden, erken verilen mecburi bir göreve indirger:

“Çocukluğunun ilk basamaklarını ancak atlayan,

Ahmet'in tahtına oturtuldu küçük Osman.”

(I, 605-606)

Sultan II. Osman dönemine ait ve Lehistan savaşından önceki tarihi olaylardan, sadece İran ile sınır çatışmaları ve imzalanan barış antlaşmasından söz

²² Armağan, M., (2008), Osmanlı'nın Mahrem Tarihi, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 107

²³ Bkz. Öztuna, Y., (1998), Osmanlı Padişahların Hayat Hikayeleri, İstanbul ,Ötüken Yayınevi ; Bingöl, İ. (1999), Osmanlı Padişahları, Ankara, s. 44-45

edilir. Twardowski bahsedilen olayları (1618)²⁴ hatalı bir şekilde Hotin seferine hazırlık döneminde gösterip, sultanın İran'la barış yapma konusundaki aceleci tavrıyla Lehistan'a karşı olan inatçılığa yakın kararlılığını vurgular.

Her iki eserde de, Genç Osman'ın özelliklerinden olan abartılı hırs ve gaddarlık en belirgin şekilde öne çıkar.

“Hotin Savaşı”nın yazarı, padişahın büyüklük saplantısı boyutundaki sağlıklı hırsını şöyle tasvir eder:

“ Bir okyanus, bir dünya ile yetinmek istemiyor,

Boyun eğmez kalbi daima tetikleniyor,

Teşebbüs ettiği hiçbir şey ayıp değildir,

Doğa bile ona boyun eğmelidir.”

(I, 645- 648)

Twardowski, benzer bir şekilde padişahın hırsını aşağıdaki cümle ile karakterize eder:

“Ateşli hükümdar, Genç Osman,

Ölümsüz unvan ve şöhreti arayan.”

(III, 389- 390)

Potocki'nin kaleminden çıkan, Genç Osman'ın Lehistan ile ilgili planları da abartılı hırsının bir ifadesi olarak algılanabilir:

“ Baltık Denizi'ni geçmek ister,

Sadece Lehistan'ı değil (ki onun için hareket mi eder ?)

Bütün gavur ülkelerinin başlarını keser,

Hepsini boyunduruğa vurmak ister.”

(VI, 420- 423)

²⁴ Bkz. Hammer, J.von , (2011), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C II, İstanbul, Kumsaati Yayınları, s. 432-433

Ayrıca zaferden o kadar emindir ki, savaştaki kazançtan yeni bir cami inşaatı, Lehistan'ın topraklarının bölünmesi ve yeni görevlendirmelerin yapılmasını bile belirler.

Yazara göre, sultanın yanında Hotin seferinde de bulunan ve hırsını devamlı kıskırtan hoca, kâhin ve saray yaltaklarından oluşan kalabalık bir grubun büyük etkisi de unutulmamalıdır:

“ Osman, çok küstaktır doğuştan,

Ve dalkavukların uydurduğu kehanet ona en yakın olan,

Şöyle bir fikir uyandırır sultanda:

Alır dünyayı değil, gökyüzünü bile ayaklar atına.” (I, 637- 640)

Genç Osman'ın bahsedilen grup tarafından iyice bilinen, özellikle de rüya konusundaki batıl inancı ve duyduğu övülme ihtiyacı “Hotin Savaşı”ndaki alay konusudur. Padişahın günlük rutinini gösteren bir örnek bunun ispatıdır:

“ Osman, yumuşak yatağını zorla terk eder,

Önce güvendiği kâhinin rüyasını dinler,

O da köpek boku gibi bir şey anlatır,

Osman ona bir melekten bile fazla inanır,

O ise hükümdarını sadece pohpohlamayı arzular,

Beklediği yalanları da ona sunar.” (V, 164 -168)

Sultan, vaat edilen başarıyı elde etmek konusunda oldukça inatçı ve sabırsızdır. Potocki, ordusuyla Hotin'e varan Osman'ı şöyle resmeder:

“ Osman yukarıdan siperlerimizi görür,

Hemen kana susamış aslan gibi pençelerini gösterir,

Yelesini kaldırıp, kuyruğuyla yan yan dövünür,

Paşalarını hemen dövüşmeye çağırır,

Ordugâhımızı hemen alma emri verir.”

(IV, 53- 57)

Osman’ın hiç tükenmeyen Lehistan’ı yenme arzusunun boyutları yazarın acı dolu sözlerinden anlaşılır:

“ Bu isteğin yüzde biri kralımızda olsaydı,

Bugünlerde daha onurlu anılırdı.”

(VI, 237-238)

Haftalarca süren ve kesin sonucuna varılmayan savaşta hayalini gerçekleştirmek için, devamlı hücum ve hocalara emrettiği dualar yanında, Lehlerin kampını Podolya serserileri tarafından ateşe verme planında tereddüt etmez. Hotin’de zaferi kazanamayınca, yapılan ateşkes görüşmeleri sırasında bile Kamieniec veya savunmasız Paniowce’yi almaktan vazgeçmez. Olağanüstü inatçı bir şekilde zaferi düşlediğinden dolayı, çevresindekilerin savaşa ilişkin önerilerine kulak vermeyi hiç düşünmez.

Hayatının hedefi olan Osmanlı galibiyeti konusundaki başarısızlığı kabul etmeyen padişah, hem komutanları ve askerlerine karşı hem de tutsaklara karşı kızgınlığını frenlemeyen, saldırgan, zalim bir tirana dönüşür. Twardowski, padişaha sadece bir defa “kana doymak bilmez” (I, 539) tabirini kullanırken, “Hotin Savaşı”nda gaddarlığını gösteren birçok örnek yer alır. Hotin seferine karşı çıkan Kubbealtı veziri Mustafa’nın yaralanma olayı şöyledir:

“ Vezire öfkeleni çılgın bir tiran gibi,

Hemen karnına batırmak istedi hañçerini,

O da kendini koruyup verdi darbeye sol elini,

Böylece demiri bağırsaklarında hissetmeden kurtuldu.

Osman o ana dek kızıp hırıldadı, kudurdu,

Köpüren öfkesini ancak kanla söndürebildi.” (II, 277- 282)

15 Eylül tarihinde düzenlenen ve büyük bir yenilgi ile biten Karakaş hücumu sonunda, sorumlu komutanları ve kaçanları parçalamaya emir veren sultan:

“Yine de cinayetle kendini yatıştırıyor,

Üç gün hiçbir şey yemeyip sadece öfke köpüğü yutuyor,

Vücudunu ısırpıp, sürükleyip, çimdikliyor.” (VII, 388 -390)

Padişahın özellikle nefret ettiği Kazak tutsakların öldürülme meselesi ise şöyle resmedilir:

“ Ağaca bağlatmaya emir verir çıplak Kazakları,

Önce birincisini, sonra hemen ikincisini okla vurur tutsaklarını,

Beşincisini de öldürüp kızgınlığını ancak biraz yatıştırırdı,

Kalanları da intikam için askerlerine verirdi.” (III, 1601- 1604)

“ Tiran artık muvaffaktır, daha görkemlidir adımları,

Utanmazsa, bu kanda yapmak ister banyoları;

Kalbi ve utanç duymayan gözlerini doyuruyor,

Hem hükümdarlık hem cellatlık yapıyor.” (III, 1611- 1614)

Başarısızlığı kabul etmek istemeyen ve onu kaldıramayan Genç Osman, duygularına hâkim olamayınca savaş meydanından oldukça sık ağlayarak uzaklaşıp sığındığı çadırdan günlerce çıkmaz. Tekrarlanan tavırlarını Potocki şöyle anlatır:

“ Gökyüzü, dünya ve denize küfrediyor, Tanrı’yı bile lanetliyor,

Yatağından birden kalkıp, birden sızlanıyor

Ve tekrar yatağa çılgınca kendini atıyor;

Aniden tamamen giyinmiş, kılıç ve oklarını alıyor

Ve bütün flamaları çıkartmayı emrediyor.” (VII, 428- 432)

Zafere odaklanan Genç Osman'ın diğer özelliklerinden olan Armağan'ın²⁵ bahsettiği ve sultana pek yakışmayan cimrilik öne çıkar. Potocki'nin eserinde, padişah her Kazak başı için bir ödül belirlediğinde:

“ Kendi doğasını kırmaya çalışıyor huysuz tiran,

Bir zehir içmiş gibi, kendi hayatını bozan,

Cimrilik ve açgözlülük onda daima fazladan.” (V, 321-323)

Burada, ateşkes görüşmelerinin sonucunu belirleyen haraç ve cömert hediyeler meselesinden söz etmek yerinde olur. Sultanı iyice tanıyan Dilaver Paşa, onu ateşkese ikna etmek için, Lehistan elçilerinin bu konuda kısmen verdikleri sözü başarılı bir şekilde kullanır. Padişahın o anki ruh halini, sayfa kenarındaki cümle şöyle yansıtır:

“ Hükümdar, bizimkilerin o an inkâr edemedikleri haraç ve hediye umuduyla delirdi.” (I, 665)

Yapıtın son kısmında padişah, Osmanlı ordusunun başarısızlık sebeplerini başta yeniçerilerin gayretsizliğinde görünce, Hotin'den ayrılmadan önce intikamı için yeni bir ordu düzenleme fikrini oluşturur. Potocki, bu fikrin bir sene sonra padişahın öldürülmesiyle sonuçlanacağını Polonya okuyucularına dolaysız bir şekilde haber verir.

Twardowski, Lehistan elçisinin sekreteri olarak İstanbul'a geldiğinde Osmanlı tahtında artık Sultan I. Mustafa oturmaktaydı. Yeni hükümdarın ve annesinin yapıtta fazla yer almamalarına karşın, II. Osman'ın öldürülmesinin nedenleri, öldürülme olayı ve Osmanlı'nın ondan sonraki durumu hakkında oldukça detaylı bilgi bulunur.

²⁵ Armağan, M. (2008), Osmanlı'nın Mahrem Tarihi, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 110

Yazar, okuyucularını Genç Osman'ın yeniçerilerin disiplinsizliği ve cesaretsizliği yüzünden duyduğu memnuniyetsizlik ve bu konuda kurduğu planlardan sayfa kenarındaki "arguman" ile haberdar eder:

"Bugünlerde sadece gölgesi kalan, dedesi Süleyman dönemindeki disiplini yeniden canlandırmak ve böylece yeni bir ordu oluşturup buradaki askerleri yavaşça yok etmek istedi." (II, 101)

Twardowski, padişahın kapıkulu askerlerine karşı olan duygularını açıkça gösterdiğini şöyle ifade eder:

" Askerlerine artık gizli değildi
Sultanın nefreti ve sıra dışı zehri,
Galata'daki meyhanelerden her gece topladılar
Ve dikkatsizleri sessizce denize attılar." (II, 109-112)

İmber, padişahın Yeniçerileri bu tarzdaki cezalandırma yöntemlerini doğrulayıp meyhane suçu konusuna şu sözleri ekler:

" Sultan suçluları dört veya beş yüz sopa darbesiyle cezalandırdı ve ayrıca taş yüklü gemilere bindirdi ve erzaklarıyla maaşlarını kesti."²⁶

Genç Osman'ın yeni bir ordu kurmak amacıyla yaydığı hac yolculuğu haberi, hem Sadrazam Dilaver Paşa ve yapıtta müftü olarak geçen şeyhülislam, hem de yeniçeriler ve halkın itirazıyla karşılaşır. Yine de bir kayaya benzetilen padişah fikrinden vazgeçmez:

" Güçlü rüzgarların
Her tarafından devirmeye çalıştıkları kaya gibidir:
Kendi düşüncesinde kalıp direnir." (II, 129-131)

²⁶ İmber, C., (2006), Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.144

Yapıttaki bilgilere göre bu durumda yeniçeriler, şeyhülislam'dan alınan fetva ile haremde saklanan padişahı yakalayıp Yedikule zindanına bırakırlar. O sırada Sultan I. Ahmet'in kardeşi Mustafa, tekrar Osmanlı tahtına oturtulur, sadrazam olarak ise isyancıların başı ve yeni padişahın kayınbiraderi olan Davut Paşa seçilir. Başta onun tavsiyesi üzerine Yedikule'de kalan Genç Osman, üç gün sonra öldürülür (20 Mayıs 1622). Haberi ise Lehistan'a ancak Temmuzda ulaşır.

Benzeri görülmemiş padişah öldürülme olayı, eserde ayrıntılı bir şekilde betimlenir. Davut Paşa'nın dışında onun da seçtiği birkaç yeniçeri olaya katılır. Sultanın yalvarmalarına kulak vermeden ilk önce paşa baltayla padişahın şakağına vurur, diğerleri de onu ipe boğarlar. Bostancı ise ölü padişahın kulağını gelen kalabalığa göstermek için keser²⁷. Twardowski, asilerin yaptıklarını açıkça kınamaktadır:

“ Bunlar, hem Tanrı hem de insan kurallarını ezdiler.” (II, 134)

Yapılan cinayetten suçlu bulunanların cezalandırılmaları ise eserin son bölümünde geniş bir yer alır. Yazılanlardan yazarın bu cezalandırılmaları haklı bulduğunu anlarız.

²⁷ Bkz. Hammer, J.von , (2011), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C II, İstanbul, Kumsaati Yayınları, s.447-454

III.4.2. Sultan I. Mustafa

Twardowski'nin "Cesur Elçilik" başlıklı eseri, Sultan I. Mustafa ve annesi ile ilgili oldukça sınırlı bilgilerin tek kaynağıdır.

Padişahın görünüşüne ilişkin yapıttaki veriler, Lehistan elçisinin sultanın huzuruna kabulü esnasında kaydedildiklerine göre oldukça güvenilirdir. Sultan I. Mustafa'nın o törenden gelen portesi şöyledir:

" Hükümdar oturuyordu, ağır ve kederli,

Altın dallı güllerle geniş bir kaftanla

Giyinmiş bir heykele benziyordu daha fazla.

Yüzü doluydu heybet ve ihtişamlı,

Geniş yanaklarında siyahımsı sakalla,

Yine de yüz mimikleri ve başının duruşunda

Belliydi ani hareketler ve ciddi bozulma.

Prensimiz dünyaca bilinen kurala uydu

Ve imparator elbisesinin kenarına dokundu,

Sultanı ise önceden ince ipe sıkıca bağladılar

Eksik doğasını belli etmesin diye çabaladılar.

Prens kralın mektupları ve niyetini sunuyordu,

Sultan hemen kııldanıp omuzlarını hareket ettiriyordu." (IV, 182-194)

Bingöl, aklen malul olan I. Mustafa'nın bağlanmasının sebebine ilişkin şöyle bir olaydan bahseder: " Tahta oturduğunda etek öpmek üzere eğilen vezirin

kafasına tekme atıp kavuğunu savurdu”.²⁸ Padişahın bu ruh sağlığı bozukluğundan dolayı da Zbaraski onunla kabul töreninden sonra artık görüşemez.

Yapıtta, Sultan I. Mustafa’ya ilişkin bilgilerin arasında geniş yer alan ve şüphesiz okuyucuların merakını uyandıran padişahın karşı cinse duyduğu ilgi eksikliği²⁹ şöyle açıklanır:

“ Ya kadınlara karşı bir ant içtiğinden,

Ya da soğuk ve dengesiz mizaçlı olduğundan” (III, 1171-1172)

Yazar, bu durumun sebebini ayrıca I. Mustafa’nın dış dünyadan uzun süre tecrit edilmesinde de arar. Padişahın masumiyet devresinin Davut Paşa’nın hediye ettiği, olağanüstü güzel Çerkez kölesi sayesinde sona ermesi, Lehistan elçisinin İstanbul’daki görüşmeleri dönemine denk gelir. Twardowski, şehirde o zaman hâkim olan büyük sevinç ve gürültülü kutlamalardan da bahseder.

Sultanın eserdeki biyografik bilgileri, ikinci tahta çıkışına eşlik eden olaylarla sınırlı kalır :

“ Asiler ileri gelenleri ve memurları öldürüyorlar

Ve kafeste tutulan Mustafa’yı arıyorlar.

İki Çerkez köle ve bir çift hadımın yanından

Onu hemen tahta geçirip padişah ilan ediyorlar.

Fakat o puslu gözleriyle üç senelik karanlıktan

Güneşe bakmaya dayanamıyor yorgunluktan.” (II, 166-171)

Twardowski’nin eserinde padişahın ismi geçmeyen annesi ile ilgili bilgiler de oldukça azdır. Abaza bir haseki olarak Bingöl³⁰ tarafından adlandırılan valide sultanın konusuna Armağan şöyle değinmektedir:

²⁸ Bingöl, İ. (1999), Osmanlı Padişahları, Ankara, Dost Kitabevi, s. 42-43

²⁹ Bkz. Armağan, M. (2008), Osmanlı’nın Mahrem Tarihi, İstanbul, Timaş Yayınları, s.106

“ İki defa tahta çıktığı halde annesinin adı bilinmeyen tek Osmanlı padişahı I. Mustafa’dır. Ancak bunun sebebi tam olarak anlaşılamamıştır.”³¹

Sultan I. Mustafa’nın annesi, Osmanlı tarihine “Kadınlar Saltanatı” olarak geçen 17. yüzyılın Kösem ve Turhan Sultanları gibi güçlü şahsiyetlerinin³² yanında yer alır. Eserden önemli bir siyasi rol üstlendiği açıkça anlaşılır:

“Osmanlı’nın o günkü durumları sorulur onun elinden,

Oğlunun akılsızlığı ve ruhsal rahatsızlıkları yüzünden.” (III, 873-874)

Böylece Osmanlı - Lehistan barış onaylama sürecinde de önemli bir rol oynaması şaşırtıcı değildir. Onun sayesinde hoşlanmadığı Gürcü Paşa’nın, Lehistan elçisine hakaret etmemeye ve daha saygılı davranmaya zorlandığı unutulmamalıdır. Eserde birkaç defa vurgulanan, Zbaraski’nin valide sultan ile olan yakınlığını en iyi şu sözler betimler:

“ İğrenir Gürcü’nün ikiyüzlülüğü ve kibrinden

Prensın çabalarının sessiz arkadaşı.”

(III, 907-908)

Bahsedilen yakınlığın temelinde valide sultanın rahatsızlığının ilginç hikayesi de yer alır. Üç gün boyunca çaresizce ağır sancı çeken padişahın annesi, Zbaraski’nin Kroker isimli doktorunu çağırıp kendi durumunu değerlendirmesini ve yardımını ister. Kroker’in verdiği ilaç sayesinde iyileşmeye başlayan valide sultan, ayrıca Lehistan elçisi tarafından yazılmış saygı dolu bir mektup ve değerli hediyeler de alır. Onların arasında kehribardan muhteşem bir ayna ve Fransız dans melodilerini çalan gümüş laternası bulunur.

Bunun dışında Twardowski’nin eserinde görünüşü, geçmişi ve karakteri konusunda hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

³⁰ Bingöl, İ. (1999), Osmanlı Padişahları, Ankara, Dost Kitabevi, s.42

³¹ Armağan, M. (2008), Osmanlı’nın Mahrem Tarihi, İstanbul, Timaş Yayınları, s.106

³² İmber, C., (2006), Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.120

III.4.3. Kanuni Sultan Süleyman

Twardowski'nin eserinde Kanuni Sultan Süleyman konusu, Zbaraski'nin şeyhülislamı ziyareti esnasında Süleymaniye Camisi'nin yanında gördüğü padişahın mezarı vesilesiyle ortaya çıkar.

“Bütün kıtalar ve denizlerin korktukları” (III, 1637) padişah, örnek bir hükümdar olarak gösterilir. Sultanın Zigetvar kasabasının önündeki ölümüne kadar olan en önemli seferleri ve toprak ganimetlerinden³³ kısaca ve övgü dolu bahsedilirken şu sözler eklenir:

“ Bütün Osmanlı doğum gününü kutlar

Yoktur ondan daha kutsal hükümdar.” (III, 1597 – 1598)

“ Hem sabit ve gerçekçi dostluğunda

Hem ciddi ve şanslı savaşların çoğunluğunda.” (III, 1601 -1602)

Padişahın yaptıttaki portresine, 1622 barış onaylama sürecini tamamlayan divan toplantısı esnasında yüksek sesle okunan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Lehistan kralı I. Sigismund'a dostça yazdığı mektup³⁴ da bir katkı getirir. Serbest yorumlanan mektup, iki ülkenin arasında eskiden beri devam eden barış ve iki hükümdarın kalıcı dostluğunun oğulları tarafından da sürdürüleceği umudu taşır. Ayrıca yazının son kısmında padişahın eşi olan Hürrem Sultan'dan da söz edilir. Padişah, Lehistan'ın kulu olan Rokselana'yı hem eşinin prestijini yükseltmek hem de Lehistan hanedanı ile olan yakın kişisel bağlantısını vurgulamak amacıyla “Sigismund'un kız kardeşi” olarak adlandırır. Twardowski, padişahın Hürrem

³³ Bkz. Hammer, J.von , (2011), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C II, İstanbul, Kumsaati Yayınları, s. 25-243

³⁴ Bkz. Litterae foederis Solimani primi, imperatoris Turcorum, cum Sigismundo primo, rege Poloniae, per Petrum Opalinski allatae, Acta Tomiciana, cilt 15, editör V. Pocięcha, Wrocław 1957, s. 63-68

Sultan'a olan sevgisinin o dönemdeki Osmanlı – Lehistan dostluğunun temelinde bulunduğunu ileri sürer.

Lehistan okuyucularının şüphesiz ilgilerini çeken Rokselana'nın hayat hikayesi yapıtta oldukça şematik anlatılır.

Lehistan Krallığı'nın sınırları içerisinde bulunan Ukrayna'nın Rohatyn kentinde bir Ortodoks papazın kızı olarak dünyaya gelen Rokselana, esir olarak alınır ve sonra köle olarak hareme satılır. Olağanüstü güzelliği sayesinde sultanın nikâhlı eşi olup saraydaki en güçlü kadınlardan biri haline gelir. Gayretli bir anne olarak sultanın cariyelerden olan birçok çocuğu ortadan kaldırdığı gibi, padişah tarafından özellikle sevilen Şehzade Mustafa'yı da Sadrazam Rüstem yardımı ile boğdurup oğullarını tahta varis yapmayı başarır. Eserde hırslı ve acımasız bir entrikacı olarak gösterilen Hürrem Sultan'ın yaptıkları, Mısırlı Kleopatra ve Atina'nın efsanevi kralı Theseus'un eşi Faidra'nın kötülükleriyle kıyaslanır.

Hayat hikayesinin en büyük kısmı Rokselana'nın eski harem geleneklerini³⁵ yıkıp sultan ile resmi evlenme çabaları ile ilgilidir. Eserdeki bilgilere göre, Hürrem Sultan gençlik günahlarının kefareti için İstanbul'da bir cami inşa ettirmek ve hayatının sonuna kadar yanında yaşamak ricası vesilesiyle padişahı özgür kılmır. Yaşlı bir Karaim kadının sihirlerinden faydalanarak padişahı arzu dalgalarını uyandırır. Böylece sultan, özgür Rokselana'ya erişmek için onunla evlenmek zorunda kalır.

³⁵ İmber, C., (2006), Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.119-120

III.4.4. Sadrazam Gürcü Mehmet Paşa

“1622-23 yıllarında iktidara gelen ilk Kafkas asıllı vezir-i azam ”³⁶ Gürcü Mehmet Paşa ile ilgili bilgilerin analizde kullanılabilen tek kaynağı Twardowski'nin “Cesur Elçilik” başlıklı eseridir. Prens Zbaraski'nin karşıtı olarak kurgulanan paşanın görünüşü ve karakter özellikleri renkli olmakla beraber son derecede iticidir.

Görünüşü konusunda yapıtta aktarılan bilgiler oldukça ayrıntılıdır. Zbaraski, Mehmet Paşa'nın yeni sadrazam olduğunu İstanbul yolunda öğrenirken eserde oldukça sık kullanılan “yaşlı çirkin saray hadımı” tabirini duyar. Bunu sadrazamın bıraktığı olumsuz ilk izlenimi gösteren şu sözler teyit eder:

“ Uzun bir süre şüphe ediyorduk /Zbaraski ve yazar/:

Sadrazam mı, yoksa Kirke'nin bile yaratamayacağı

Bir canavar mı görüyoruz?”

(III, 339-341)

Eserde tamamen tıraş edilen yüzü, fırlamış gözleri, olağanüstü büyük bir sarık ve sıkı samur mantosuyla sürfeye benzeyen semiz gövdesinden birkaç defa söz edilir. Ayrıca hareketsiz, içine kapanık, somurtkan tabiatıyla bir “ağaç kütüğüne” (V, 81) de benzetilir. Makyajı konusuna ise iki defa şöyle değinir:

“Kaşları ve yanaklarını laka ile kızıla boyamış “ (III, 1310)

“Boyalı yüzü ateşte cilalı bakır gibi şişmiş, parlıyor.”

(III, 327-328)

Yapıtta paşanın biyografik bilgilerine çok az yer verilir.

Eserde 70 yaşlarında olarak gösterilen sadrazamın 1535 senesinde doğduğu tahmin edilmektedir.³⁷ Vefatında (1626) 90 yaşlarında olduğuna dair rivayet ³⁸ eserdeki yaş hesaplamasının yanlış olduğunu göstermektedir.

³⁶ İmber, C., (2006), Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 218

³⁷ Kasap, M., (2010), Osmanlı Gürcüleri, İstanbul , Gürcistan Dostluk Derneği

Sadrazam olmadan önce yer almadığı tarihi kaynaklarda mesleğine şöyle değinir:

“ Gürcü, Rum Eyaleti’ndeki silahtardan paşa oldu.” (IV, 995)

İkinci vezir olarak Hotin seferine iştirak etmesinden yapıtta bahsedilmemesine rağmen kendi görüşüne göre iyi tanıdığı Lehistan’ı en az bir defa gördüğü şu sözlerden anlaşılır:

“ Osmanlı’nın elçisi olarak bize geldi.” (III, 541)

Devlet makamlarında en az 40 senelik tecrübeye sahip olan paşa, Genç Osman’ın öldürülme olayına o dönemde İstanbul’da olmaması sayesinde karışmamıştır.

Eserde paşanın karakter özelliklerinden öne çıkan kibrini kendi dedikleri kanıtlar:

“ Güneşin altında her şeyi biliyorum.” (III, 437)

“ Benim kararlarım göre dünya dönüyor.” (III, 441)

“ Bir tanrı, bir de imparator var bu dünyada,

Onların arasındaki en yüksek kâhya sadrazamdır.” (III, 1251-1252)

Mehmet Paşa, kıskançlığından halkın Zbaraski’nin İstanbul’a ihtişamlı girişini izlemesini ve o anda sokağa çıkmasını yasaklar. Genellikle “köpek” olarak adlandırdığı Lehistan’ın elçisine karşı kullandığı aşağıdaki sözler de başta kibrinden ve kıskançlığından kaynaklanır:

“ Elçi beni sadrazam olarak bilir

O ve onun hayatının elimde olduğundan emindir.

İdare bende, başka hiç kimsede değildir,

³⁸ “Mehmed Paşa Gürcü”, İslam Ansiklopedisi, (1993), C.7, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi

Yalnız bana yerlere kadar eğilerek selam vermesi gerekir.” (IV, 1777- 1780)

“ /Zbaraski/nin yularını çekeceğim zaman

Korkudan küçülür,

Ve – ona en fazla acı verecek şey –

Bugün üzerinde yediği gümüş servisleri ve bütün varlığını,

Hayatta kalmak için pazarlarda satmak zorunda kalacağını görmemdir.” (IV,719-723)

Osmanlı'nın iç dengelerini iyice bilen paşanın, kibri ve kıskançlığına rağmen kendi sadrazamlık makamından çok emin olmadığını kendisine söyledikleri bize gösterir:

“Asılı duruyorsun çok zayıf bir saç telinde.” (III, 784)

“ Saray lütfuna dayanan biri

Benzer kamaşa veya deniz köpüğüne.” (III, 797-798)

Sadrazam olduğu dönemde zaten, ne sarayda ne de yeniçeri çevresinde sevilir. Eserdeki tarihi kişiliklerin paşaya karşı besledikleri nefret, değişik sebeplere dayanır. Paşadan önceki sadrazam olan Davut Paşa'nın padişahla olan yakınlığından (eşi padişahın kardeşidir) rahatsız olan Mehmet Paşa, onun İstanbul'a girişini engellemeye çalışır ve sonra Padişah Genç Osman'ın öldürülmesi olayına karıştığı için onu idam ettirir. Gürcü Paşa'dan sonraki sadrazam olan Mere Hüseyin Paşa, Gürcü Paşa'nın kendisinin kafasını getirene bir ödül biçtiğini belirtir. Yeniçeriler ise Gürcü Paşa'nın, azlini isterken taleplerini şöyle gerekçelendirir:

“ Gürcüyü, kadını ve hadımı,

Haremden alıp bu makamda tutmak

Doğru mu? “

(V, 41 – 43)

Padişahın annesi Zbaraski'ye yazdığı mektupta tek destekçisi olan halk ve onun takdirini şöyle açıklar:

“ Yaşından gelen ağır başlılığı

Ve devlet işlerinde beklenen tecrübesi var ya

Bugünlerde sözünü geçirebilir çalkalanan halka.” (III, 1233-1235)

Zbaraski ile yapılan barış görüşmeleri ise aslında Gürcü Paşa'nın inatçılığı ve ikiyüzlülüğünün hikâyesi olarak değerlendirilebilir.

Barış şartlarını onaylamak yerine Lehistan'a karşı savaş çıkarmayı ve böylece yeniçerideki düzeni yeniden sağlamayı planlayan paşa, Zbaraski ile yaptığı her üç görüşmede de savaş için inatçı bir şekilde sebep arar. Elçi ve eşlik edenlerini 5 gün boyunca Küçük Çekmece'de bekletmek, geçiş ücretini haksız bir şekilde talep etmek, elçinin görevini şüpheyeye düşürmek ve Zbaraski hakkında iftiralar yaymak yoluyla onu devamlı hakaret etmeye yönlendiren sadrazam, başarısız olur. Ancak elçinin gönderdiği oldukça değerli hediyeleri alırken Zbaraski'ye barış anlaşmasını en kısa zamanda Divan'a sunacağı ve tasdik ettireceğine söz veren paşa, komplo kurup Divan'dan elçiyi Yedikule'ye gönderme kararını alarak, planını kısmen de olsa gerçekleştirebildiğine sevinir.

Görüşmelerde somurtkan karakteri ve aşırı sık kullandığı “inşallah” sözcüğüyle tanınan Gürcü Paşa, sabırsız, dengesiz, saldırgan, kaba, çok hızlı öfkelenen, zor bir muhatap olarak ortaya çıkar. Böylece Zbaraski'nin Mehmet Paşa için kullandığı aşağıdaki tabirler yersiz değildir:

“Doğuştan Lehlerin düşmanı” (III, 667)

“Bütün Osmanlıların vebası” (V, 212)

Barış görüşmelerine son veren sadrazamlıktan azledilmesi gururlu paşanın zoruna gider. Twardowski, Mehmet Paşa'nın bu olaya karşı olan tepkilerini şöyle resmeder:

“ Ayaklar altına alınan boynu ve kırılmış boynuzları ile

Korku saçan bir bizon gibi

Hayvani vahşilik ve doğuştan kibir yüzünden

Galibine bilmiyor tezellül gösterip yalvarmayı.” (V, 77-80)

Eserde Bursa'ya sürüldüğünden³⁹ bahsedilmezken, tek taraflı olumlu bir biçimde kurgulanan yeni sadrazam Mere Hüseyin Paşa, Gürcü Paşa'yı Divan toplantısına şu sözlerle davet eder:

“Sana, bana davrandığından farklı davranacağım.” (V, 70)

Sadrazamlıktan azledilmesi Mehmet Paşa'nın eserdeki sahneye son çıkışı değildir.

Yeni bir isyandan endişelenen Hüseyin Paşa, Lehistan'a doğru yol alan Zbaraski'ye, onaylanmış barış metinleriyle, çevirmeni hemen gönderdikten sonra döktürülen altın ile Mısır'a kaçar. Harem'de saklanan Gürcü Paşa yeniden onun yerine alınır ve öfkesinden artık Osmanlı'ya bağlı ülkelerin hudutlarını geçen Leh elçisini yakalama emri verir.

³⁹ Hammer, J.von , (2011), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C II, İstanbul, Kumsaati Yayınları, s. 461

III.4.5. Dilaver Paşa

Dilaver Paşa, analiz edilen her iki eserde de Osmanlı tarafındaki en olumlu betimlenen kişiliklerden biridir.

Potocki, Hotin seferine sonradan katılan ve savaş sırasında Ohrili Hüseyin Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirilen paşanın, Hıristiyan kökenli Çerkez veya Rus olduğunu vurgular.⁴⁰ “Hotin Savaşı”nda, Dilaver Paşa'nın Osmanlı sarayında önceden hocalık yaptığı söylenir. Sonraki uzun süreli Bağdat görevi ve İran ile imzalanan barış antlaşmasındaki önemli rolü, yapıtta yüzeysel bir şekilde hatırlatılır. Paşanın Hotin'e gelince padişaha altınla dolu bir araba ve bütün eşlik edenlere de değerli hediyeler vermesi çok varlıklı olduğunu gösterir.

Yaşı konusunda her iki eserde de kesin bir bilgi yoktur. Yine de Potocki'nin sözlerine göre:

“Başı titreyen yaşlı dedenin savaşmaya artık gücü yetmiyor,

Gözlerini çevreleyen göz kapakları sarkıyor,

Ve bu savaş alanına değil, yakın ölümüne işaret ediyor.” (VII, 848 - 850)

“Hotin Savaşı”nın yazarı, paşayı “solgun, zayıf ve kambur bir ceset gibi” (X, 45) resmeder. Potocki'nin paşanın Bağdat'ta senelerce görev yapmasına bağladığı görünüşü ile ilgili diğer önemli özelliği ise sakalı ve taktığı yüksek fesin altından çıkan uzun saçlarıdır. Sıkça ayakta hareket etmeden tespihle dua ederken veya arkadaşı olan Genç Osman'ın eski hocası ile konuşurken görülür.

⁴⁰ Bkz. “Dilaver Paşa”, İslam Ansiklopedisi, (1993), C.3, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi
“Dilaver Paşa”, Osmanlılar Ansiklopedisi, (1999), C.1, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat
Yayıncılık

Analiz edilen eserlerde Dilaver Paşa, her şeyden önce tecrübeli bir devlet adamı olarak öne çıkar.

Osmanlıların arasında sevilen ve saygı gören paşa, saraydaki ilişkileri ve güç dengelerini iyice bilir ve kararlarını gerçekleştirmekte bunları akıllıca kullanır. Genç Osman'ı Ohrili Hüseyin Paşa'nın öldürülmemesi için mucizevi ikna edişi ve Lehlerle yapılan ateşkes kararında sultanı kazanmak için bilerek Kızlarağası'nı seçmesi bunun örneklerindedir.

Chodkiewicz'in ölümünden sonra padişahın yeniden alevlenen hücum planları ve galibiyet umutlarını söndürmek amacıyla Dilaver Paşa'nın kullandığı sözler de tecrübesinin göstergesidir:

“ Akıllının işi acı veren veya kalbe yakın olanı hemen göstermemektir;

Her yerde fakat özellikle savaşta dikkat gerekir,

Bunu önemsemeyen kişi durduramadığı arzusu doğrultusunda yol seçer

Ve herkesin bildiği gibi bunu hayatıyla öder.” (VIII, 156 -159)

Twardowski'nin eserinde, Genç Osman'ın Osmanlı için tehlike yaratan hac projesine ilk karşı çıkanlardan birinin Dilaver Paşa olduğu da vurgulanır.

Yapıtlarda Dilaver Paşa'nın sadrazam olma serüveni ile ilgili hiçbir açıklama yoktur, fakat tecrübeli paşanın önceki sadrazamın askeri başarısızlığı konusundaki bilgileri, hediye dağıtarak Hotin'e gelmesi, yardım isteğini açıkça bildirmesi ve sultanı büyük ölçüde yönlendirebilmesi, sadrazam olma yolunda şüphesiz önemli bir rol oynamıştır.

Dilaver Paşa sadrazam olduktan sonra, Hotin seferinin süreci kesin bir şekilde değişir. Kararlı sadrazam, Osmanlı ordusunun savaşta kayıplarının sebeplerini araştırıp ağır hava şartları ve Lehlerin görüşme taleplerini göz önünde

bulundurarak ateşkes planını açıklar. Padişahın son başarısız hücumundan sonraki sözlerinden, sadrazamın bilgeliğine ne kadar güvendiği anlaşılır:

“ Utanmadan ve insanların alayına maruz kalmadan dönebilmemiz için, hürmetli

vezirim,

Aklının durumumuza bir kılıf uydurabileceğinden eminim.” (VIII, 530 -531)

Diplomatik geleneklere hâkim, sözünde duran, dengeli, esnek fakat aynı anda da kararlı sadrazam, Hotin’deki ateşkes ve sonraki barış görüşmelerine katılan Polonya elçileri tarafından da saygı görür.

Hıristiyan annesi vasıtasıyla kendisini “Polonya ulusunun arkadaşı” (X,337) olarak tanıtan paşa, Osmanlı ordugâhına gelen Leh elçilerini onlardan bahsederken kullandığı “ Lehistan milletinin cesur temsilcileri” (X,496) cümlesine uygun bir şekilde karşılar. Problemsiz geliş ve dönüşleri için hayatlarını garanti altına alan mektupları yazar, görkemli karşılama töreni, elli yeniçeri eşliği ve konforlu çadırların hazırlanması için emir verir. Barış antlaşmasındaki maddeleri gelen Lehlerle beraber oldukça kısa sürede hazırladıktan sonra, elçilerin beklentilerini hissedip Kırım Hanlığının temsilcisine, keskin sözlerle, Tatarların Podolya topraklarına girişini yasakladığını söylemekle, diplomatik yeteneğini sergiler. Sonra da Hotin seferinin sonunu kutlamak için, Polonya elçileriyle birlikte altın bardaklardan amber kokulu suyu içip onlara seçilmiş doğu tatlıları ile dolu iki bohça verir.

Twardowski “ akli, şansı ve güzel konuşmasıyla ünlü” (“Hotin Savaşı” VII, 793) paşanın son derecede olumlu portresi ile uyumsuz olan tek özelliğini ironik bir şekilde ekler:

“ Dilaver’in baştaki erdemi

Altın karşılığında sunduğu birçok öneri.”

(I, 631-632)

Savaşı bitirmek için padişahı ikna etmeye çalışan Dilaver Paşa'nın kişisel menfaatine düşkünlüğü, yazarın şu sözlerinden de bellidir:

“ Vezir, durumun ciddiyetinden çok kendine yönelik yararını önemser.” (I, 652)

Twardowski bunun dışında, o dönemde İstanbul'da bulunan yabancı elçilerin arasında çok konuşulan paşanın, bir Venedik tercümanına küstahlığı yüzünden asılma emri verdiğiinden kısaca söz eder.

Sadrazamın Mayıs 1622'de II. Osman'a karşı çıkan asiler tarafından öldürülmesi “Cesur Elçilik” yapıtında tek bir cümle ile betimlenir.

III.4.6. Konstanty Wewelli

Her iki eserde de olumsuz değerlendirilen Konstanty Baptysta Wewelli, Hotin'deki ateşkes ve sonrasında iki ülkenin arasındaki barış anlaşmasını hazırlama sürecinde, Radu Mihnea isimli Eflak voyvodasının elçisi olarak aktif rol oynayan önemli bir kişiliktir. Analiz edilen yapıtlarda görünüşü hakkında hiçbir bilgi olmamasına rağmen, Polonya okuyucularına unutulmaz bir portesi sunulur.

Herkesle hep samimi ve kibar bir poz alan ve ortamına göre olağanüstü esnek davranan Wewelli, aynı zamanda kendisini önemli göstermek ve kurnaz saymak, fakat her şeyden de endişelenmek gibi komik tavırlarıyla sıkça alay konusu olur.

Potocki'nin eserinde iki ordugah arasında genellikle Chodkiewicz'in elçisi olan Szemberg ile hiç usanmadan gidip gelen, Dilaver Paşa ile padişahı, Lehlerin haraç ve değerli hediyeler vaadi ile ateşkese ikna etmeye çalışan, Twardowski'nin yapıtında ise Lehistan elçiliğinin Osmanlı bürokrasisi konusunda bilgili ve tecrübeli tercümanı olan Wewelli, Zbaraski'nin Gürcü Paşa ile olan sorunlarını önlemeye çabalayan, şüphesiz çalışkan, başarılı bir arabulucudur.

Girit'te doğan, Ortodoks Hıristiyan ve aslında tatlı şarap satıcısı olarak bilinen Wewelli, Lehlerde pek saygı görmez, çünkü Potocki'nin yazdığına göre "Tanrı'yı bile kendi yararı için satmaya hazırdır" (III, 79). İlk gelişindeki her şeyi görme teşebbüsleri ve soru sorma tavırları Lehlerin casusluk şüphelerine yol açar. Ayrıca Wewelli'nin "kötülük başka bir kötülükle yok edilebilir" (X, 244) görüşüne uyan ve bazı Kazakları bu şekilde cezalandırmaları konusunda Lehleri ikna etme çabaları Lehistan ordugâhında itiraz ve güvensizlik yaratır.

Sahtekârlığa kadar giden ikiyüzlülüğü, sevilmemesinin temelindeki karakter özelliklerinden en ağır basanıdır. Burada başta Zbarski'nin Osmanlı ile yaptığı görüşmelerde devamlı yaşadığı problemlerin temelindeki Wewelli'nin tarihi hilesi olan her iki ülkenin imzaladığı anlaşmanın iki farklı metni belirtilmelidir. Ayrıca Boğdan voyvodası olan Tomşa'nın onu belirtilmeyen nedenlerden dolayı tuttuğu Yaş'taki hapisaneden Hotin'deki arabulucu olarak Zbarski'nin güveni ve sempatisini kazanıp çıkabilen Wewelli, kendi açgözlülüğünü frenlemeyip komiserlerin söz verdikleri beş bin altın değerindeki ek ücretini Zbaraski'den isteyip alamayınca, sadrazam Hüseyin Paşa'ya onun hakkında hiç tereddüt etmeden iftiralarda bulunur. Paşanın tepkisi Wewelli'nin tavırlarını şöyle özetler:

“ Köpek! Ekmeğini doyasıya yiyorsun,

Bunun için mi ona ihanet edip bana satıyorsun?” (V, 457- 458)

Bunun dışında sözü edilen görüşme esnasında Radu Mihnea'yı karalayarak Eflak voyvodalığını kendisi için elde etme çabaları, sadrazamın öfkesiyle karşılaşır.

Bahsedilen olaylara bakılınca Twardowski'nin Wewelli için sıkça kullandığı “Yunan münafığı”, “alçak Yunan kanı” tabirleri ve sadrazam Hüseyin Paşa'nın ağzından çıkan “köpek”, “Yunan çöpü” gibi sözleri şaşırtıcı değildir.

Sadrazamın emriyle hapse atılan, fakat Zbaraski'nin aracılığıyla serbest bırakılan Wewelli'nin hayatının son dönemi sır olarak kalır.

III.5. Osmanlıların karakter özellikleri ve alışkanlıkları

Osmanlıların Potocki tarafından oluşturulan oldukça olumsuz portresinin temelinde başta ilkelik yer alır. Yazar, Osmanlıların o dönemde yaygın olarak bilinen Kafkas kökeninden şöyle bahseder:

“ Ancak yaban domuzu, ayı ve kurda alışık

Bir avuç aç ve yoksul çoban.” (I, 341-342)

Osmanlılar için eserin hemen ilk bölümünde kullandığı “haşere, bit” (I, 346),”sefil insan yığını” (I, 339) gibi aşağılayıcı tabirlere yapıtta sıkça rastlanır. Twardowski de Kafkasya’dan gelenlere ”fakir göçebeler, ilkel çobanlar” (IV, 93) gibi sıfatları uygular.

“Hotin Savaşı”nın yazarı, ancak korku ve şiddet yoluyla gerçekleştirilebilen uygarlaşma değerindeki dini ve hukuki düzenin kabulünden kısaca şu şekilde söz eder:

“ Dini ve kanunu keskin kılıçla ölçerler.” (I, 95)

“Cesur Elçilik” in yazarı da, mantık dışı bir şekilde düşünen, hızlı alevlenen Osmanlılarda tartışmaların genellikle fiziksel şiddet kullanımı ile çözülebilmelerini vurgular.

Osmanlıların ilkelliğinin ifadesi olarak değerlendirilen ve o dönemde popüler şark klişesi olan hükmedemedikleri cinsel dürtüleri ise Potocki’nin eserinde alaycı bir tavırla şöyle tanımlanır:

“ Sünnet olmalarına rağmen

Hayvani şehvete yenik düşerler.” (I, 101 – 102)

Twardowski, aynı konuya benzer bir şekilde yaklaşır:

“ Osmanlılar, cezaya uyarlar başka sorunlarda,

Fakat hiçbir ölçüleri yoktur, bedeni şehvet konusunda.” (V, 545 – 546)

Potocki ne kadar güvenilmez ve yozlaşmaya hazır olduklarına dair şu sözleri kullanırken:

“ İnanç, erdem ve yeminlerini kendi yararlarına bağlı tutarlar.” (X, 765)

“Cesur Elçilik” in yazarı aynı özelliklerine şu şekilde değmektedir:

“ Bir Osmanlının dayanağı kamışın desteğine benzer.” (IV, 1726)

Potocki’ye göre geçmişleri yüzünden ihtişam, değerli taş, kıyafet ve özellikle altına büyük önem verirler:

“ Olağanüstü altın sevgileri,

Derin bir yoksulluktan yeni kurtulmalarının belirtileridir.” (VII, 333 - 334)

Altın, aynı zamanda Osmanlıları yolsuzluğa kolayca sürükleyen bir araçtır:

“ Dünyada hiçbir ulus Türkler kadar altın arzulayamaz,

Ve böylece silahtan çok altın ile mağlup olurlar.” (X, 405 - 406)

Twardowski ise paraya doymayan Osmanlıları şöyle resmeder:

“ O kadar ilkel ve açgözlüler ki

Para için satarlar kendi kızlarını ve eşlerini.” (III, 1125 -1126)

Batıl inançları olan Osmanlılar, teknik konusunda geri kalırlar. İçlerinde barındığı zannedilen kötü büyü yüzünden kullanılmayan mekanik saat, matbaa ve bazı ateşli silah türleri, Twardowski’nin gösterdiği örnekleridir.

Potocki, çoban torunlarının, neredeyse üç kıtayı ele geçirmelerini hayretle karşılayıp yaptıklarını kızgınlıkla şöyle tasvir eder:

“ Başkaların köşelerine utanmadan yayılıyorlar.” (I, 159)

Muazzam kibirlerini ise Şu Şekilde tanımlar:

“ Konstantinopolis’te oturup yol vermezler Tanrı’ya bile,

Son k spsesine kadar yağmalayıp bütün dünyayı

Değersiz bir hiç olarak görürler herkesi.” (I, 336 -338)

Polonyalıların ilgilerini Şüphesiz  eken Osmanlı mutfak kültürü, her iki eserde de geniş bir yer alır. Potocki’nin yapıtından bol safran, karabiber ve tarçın ile et, pirinç ve undan hazırlanan yemeklerin yanında, başta Şerbet ve iyi bir balgam s kt r c s  olarak bilinen kahve tüketildiği anlaşılmaktadır. Twardowski’ye göre bir bitkinin yapraklarından ibrikte demletilen (!) kahve aşırı sıcak içilir. Zbaraski “Cesur Elçilik”te tarifi olan Şerbet çeŐitlerini ise paŐaları ziyaret ettiğinde fayans k selerden severek içer. Twardowski’nin Hz. Muhammed’in hayatındaki olaylara dayanarak açıkladığı Şarap yasağının yeniçeriler arasında pek dikkate alınmadığı vurgulanır. Özellikle Chios (Sakız) adası ve Palermo’dan getirtilen Şarap revaçtadır. Bunun dışında, Hotin  n ndeki Osmanlı askerlerinin “maslak” olarak adı geçen esrar sıkça kullandıkları anlaşılır.

Eserlerde hamam kültürü ve porselen kaplardaki parf nden bahsedilmesine rağmen özellikle “Hotin Savaşı” ında sıkça söz edilen uyuz ve iltihaplı yaralar Osmanlıları oldukça sevimsiz kılar.

SONUÇ

Polonya Barok edebiyatında Türk etkisi çerçevesinde yapılan bu tez araştırması ilk Osmanlı – Lehistan savaş konusunu işleyen iki epik destan temelinde gerçekleştirildi. Yapıtların analizi, 1620 – 1621 yıllarında yapılan savaş kapsamında kronolojik sırayla savaşın sebepleri, tarafların savaşa hazırlıkları, çatışma süreci, barış antlaşmasının düzenlenmesi ve onaylanmasının edebi tasvirlerini içermektedir. Eserlerdeki olayların çerçevesini oluşturan Osmanlı Devleti'nin işleyişi, dönemin tarihi kişilikleri ve Osmanlıların karakter özellikleri ile alışkanlıkları da edebi analize tabii tutuldu. Bu şekilde sınırlandırılan tarihi içeriğin işleme şekli, incelenen yapıtlar tarafından temsil edilen Polonya Barok edebiyatında Türk (Osmanlı) imajı konusunda belirleyici olup araştırmanın esas alanını oluşturmaktadır.

O dönemde Avrupa edebiyatlarında görülen Osmanlı'ya karşı olumsuz yaklaşım⁴¹ her iki yazarda da görmek mümkündür. Bu yaklaşımlarının temelinde Osmanlı'nın yarattığı dini tehditten⁴² çok bağımsızlık kaybı ile sonuçlanabilen politik tehdit yatmaktadır. İki ülkenin arasındaki düşmanlık durumundan dolayı, incelenen olaylardan yeterince bahsedilmemesi veya aksine abartılı anlatılması tarihsel gerçeklerin birçok deformasyonuna yol açmıştır. Öncelikle çatışma süreci ile ilgili anlatılanlar söz edilen deformasyonun önemli örneklerindedir. Lehistan yenilgisiyle sonuçlanan muharebelerden bahsedilmezken Karakaş Paşa'nın komutanlığında gerçekleştirilen ve Osmanlı için büyük bir mağlubiyetle biten hücum oldukça detaylı bir şekilde betimlenir. Hemen her resmedilen askeri müdahalede sayıları abartılarak

⁴¹ Kula, O.B., (1992), Alman Kültüründe Türk İmgesi I, Ankara, Gündoğan Yayınları, s. 22

⁴² And, M., (1999), Tiyatro, Bale ve Opera Sahnelerinde Kanuni Süleyman İmgesi, Ankara, Dost Kitabevi, s. 13 -14

neredeşye binlerce Osmanlının öldürölmesi dikkat çekicidir. Osmanlı kuvvetlerinin savaştaki son hücumunun tasviri de oldukça abartılıdır: Paniowce'deki kırk kişilik bir grubun direnişini karşısında Osmanlı bölükleri çaresiz kalır. Buna karşın Lehistan tarafı için çok önemli askeri güç olan ve sonra barış müzakerelerinde Lehistan tarafından tehdit unsuru olarak kullanılan Kazakların, Osmanlı ordugâhına yağma amacıyla düzenledikleri gece saldırımları bir kahramanlık destanı gibi anlatılır. Anlatımdaki tarafgirliğı, Lehistan ordugâhından savaşın ikinci ayından itibaren yaygın olan firarlardan eserlerde sadece bir defa kısaca söz edilmesi de gösterir.

Her iki eserde de Osmanlı Devleti'nin tarihi ve işleyişi ile ilgili verilen bilgiler oldukça abartılı olup büyük bir ölçüde dönemin Avrupa'sında bu konuda bilinen klişelerin tekrarlanmasından ibarettir. Örnek olarak Sultan Bayezid ve Timur Han konusundaki rivayet ve taht kavgalarının acımasızlığını gösteren Yavuz Sultan Selim dönemindeki elliye yakın olarak belirtilen kardeş katilligi verilebilir. Yapıtlarda düşmanın doğaüstü, yenilmez gücünün tipik simgesi olan Osmanlı gaddarlığı ve zulmünden birçok yerde bahsedilir⁴³. Eserlerde geniş yer alan ve Lehistan'ın "özgür" ve koyu Katolik olan soylularına ters gelen padişahın mutlak egemenliği sistemi ve devşirme mekanizması Osmanlı'nın itici portesini tamamlar. Aynı şekilde İmparatorluğun eğitim sistemi, divan kurulu, terfi sistemi ve makamdan azletme mekanizması konusunda bazen yanlış ve genellikle de yüzeysel kalan bilgiler verilerek tek taraflı olumsuz bir izlenim yaratılır.

⁴³ Schulze,W., (1994), Türkenfurcht im 16.Jh. In: Haarmann (Hrgs.): Der Islam, Beck'sche Verlagsbuchhandlung, s. 258

Osmanlılar da o dönemde tipik negatif bir şekilde karakterize edilirken ilkelikleri, güvenilmezlikleri, kibirleri, açgözlülükleri ve tipik şark klişesi olan frenlenemeyen şehvetleri⁴⁴ öne çıkan karakteristik özellikleri⁴⁵ olarak gösterilir.

Buna karşın tarihi kişiliklerin tasvirlerinde Avrupa edebiyatlarında hâkim olan Osmanlılar (kötü) – Avrupalılar (iyi) şemasına⁴⁶ uyulmadığı vurgulanmalıdır. Daha objektif yaklaşım her iki tarafın kişilik tasvirlerinde kendini belli eder. Başta ülkenin geleceği için önemli olan bu savaşa şahsen katılmayan ve Lvov civarında genellikle av ile zamanını dolduran Lehistan kralı, ardından Hotin ordugâhında devamlı hasta olan fakat sonradan kendini savaş kahramanı gibi gösteren oğlu - prens Wladyslaw ve aşırı derecede sabırsız ve hızlı alevlenen ordunun ikinci atamanı Lubomirski oldukça keskin bir şekilde eleştirilir. Yazarların, Osmanlı tarihi kişiliklerinden Kanuni Sultan Süleyman, Dilaver Paşa ve Halil Paşa için çizdikleri karakterlere olan sempaticileri ise barizdir.

Her iki eserde Şark refahını⁴⁷ simgeleyen Osmanlı'nın devasa zenginliği ve olağanüstü görkemine karşı duyulan hayranlık ve hatta kıskançlık oldukça belirgindir. Osmanlıların kullandıkları kumaşlar ve kıyafetler, silahlar, at koşumları ve mutfak kültürünü oluşturan malzemelerle baharatlar, pişirme ve servis şekilleri Polonyalıların ilgi odaklarıdır. O dönemde Lehistan'da kahve ve şerbet gibi bilinmeyen içeceklere de eserlerde geniş bir yer verilir.

⁴⁴ Kleinlogel, C. ,(1989), Exotik –Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453 -1800), Frankfurt am Main, Verlag Peter Lang, s. 416

⁴⁵ Said, E.,(2008), Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, İstanbul, Metis Yayınları, s.49

⁴⁶ Pollig, H., (1987), Exotische Welten. Europäische Phantasien, Institut für Auslandsbeziehungen. Württembergischer Kunstverein, Edition Cantz, s. 16-25

⁴⁷ Kopplin, M., (1987), Turcica und Turquerien. Zur Entwicklung des Turkenbildes und Rezeption osmanischer Motive vom 16. bis 18.Jahrhundert, Edition Cantz, s.158 -159

Bunun dışında Osmanlı askeri, siyasi ve sosyal yaşamı ile ilgili, yaygın kullanılan ve sıkça açıklamasız bırakılan kavramlar ve Türkçe sözcükler ile önemli ölçüde şark renkliliği yaratılır.

İncelenen eserlerde kapsamlı bir şekilde anlatılan ilk Osmanlı – Lehistan savaşı ile ilgili tarihi verilerin önemi de, özellikle konuyla ilgili tarihi kaynak yetersizliği göz önüne alınarak vurgulanmalıdır. II. Osman dönemindeki olaylar incelenirken genellikle Peçevi⁴⁸, Kâtip Çelebi⁴⁹, Naîma⁵⁰ ve Hâlisi⁵¹,nin eserleri ikincil kaynak, “Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kâdri) Efendi Tarihi”⁵² birincil kaynak olarak kullanılır. Araştırma sonuçlarının ışığında konuya birçok detay ve yeni veriler eklenebilir, bilinenler ise gözden geçirilebilir. Örneğin en şaşırtıcı noktalardan biri barış antlaşmasının tarihçesidir. Baş müzakereci olarak gösterilen Konstanty Wewelli tarafından her iki düşmana da antlaşmanın farklı metninin düzenlenmesi sayesinde, askeri müdahalelerin sonlandırılması garanti altına alınır. Bu tarihi hileden sonra Osmanlıların Hotin’den aldıkları metnin Genç Osman’a karşı olan isyan esnasında kaybolması ikinci sahtekârlığa yol açar. Sadrazam Gürcü Paşa’nın antlaşmanın içeriğini bilmemesinden yararlanan Zbaraski metinde birkaç önemli değişiklik yapar ve değiştirilmiş bu metin, sonradan onaylanmış barış antlaşmasını oluşturur.

Analiz, Osmanlı’nın üst tabakalarından gelen Sultan II. Osman, Sultan I. Mustafa, Sadrazam Gürcü Mehmet Paşa gibi tarihi kişiliklerin dış görünüşü, karakteri ve davranış tarzı konusunda birçok yeni ayrıntı ile sonuçlanmıştır. Bu konuda görgü tanığı olan Twardowski’nin tasvirlerine özellikle güvenilebilir.

⁴⁸ Peçevi,İ.,(1283), Tarih-i Peçevî II, İstanbul, s. 376-380

⁴⁹ Katip Çelebi, (1286-87), Fezleke I-II, İstanbul, s. 403-412; 1-5

⁵⁰ Naîma,M.,(1280), Tarih II, İstanbul, s.186

⁵¹ Yücel,Y.,(1983), Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler VI, II. Osman Adına Yazılmış Zafer-name, Ankara, DTCF Basımevi

⁵² Yılmaz, Z., (2003), Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kâdri) Efendi Tarihi: Metin ve Tahlil, C.2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 705 -763

Örneğin makyaj tarzı ve sıkça kullandığı sözcükler gibi ince ayrıntılar ile çizilen Gürcü Mehmet Paşa'nın portresi tarih açısından oldukça kıymetlidir.

Twardowski'nin İstanbul'da kaldığı birkaç ay (Eylül 1622 – Şubat 1623) içerisinde yaşanan ve eserinde neredeyse bir günlük doğruluğuyla aktarılan, fakat araştırma konusunun dışında kalan iç kargaşalara ilişkin bilgiler Osmanlı tarihi bakımından oldukça değerlidir. Ayrıca 17. yüzyıl başı İstanbul'unun betimlemeleri de topoğrafik açıdan önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A., (1990), **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, C.1, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı
- And, M., (1999), **Tiyatro, Bale ve Opera Sahnelerinde Kanuni Süleyman İmgesi**, Ankara, Dost Kitabevi
- Arık, S., (2011), **Kuruluşundan 17. Yüzyıla Polonya Tarihi**, Ankara, Siyasal Kitabevi
- Armağan, M., (2008), **Osmanlı'nın Mahrem Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları
- Aykut, Ş.N., (2010), **Hüseyin Tuği Musîbetnâme: Tahlil –Metin ve indeks**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Babinger, F., (2000), **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Ankara, Koray Matbaası
- Bingöl, İ., (2005), **Osmanlı Padişahları**, Ankara, Dost Kitabevi
- Ceylan, Ş., (1991), **Osmanlı Toprak Düzeni üzerine Bazı Düşünceler**, İstanbul Journal of Sociological Studies, sayı 23
- Cumming, R., (2008), **Sanat**, İstanbul, İnkılap Kitabevi
- Hammer, J. von, (2011), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C.II, İstanbul, Kumsaati Yayınları
- Hernas, Cz., (1995), **Literatura baroku**, Warszawa, Wyd.Naukowe PWN
- İmber, C., (2006), **Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- İslam Ansiklopedisi**, (1993), İstanbul, Milli Eğitim Basımevi
- Kasap, M., (2010), **Osmanlı Gürcüleri**, İstanbul, Gürcistan Dostluk Derneği

- Katip Çelebi, (1286-87), **Fezleke I-II**, İstanbul
- Kleinlogel, C., (1989), **Exotik – Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453 -1800)**, Frankfurt/Main, Peter Lang Verlag
- Kopplin, M., (1987), **Turcica und Turquerien. Zur Entwicklung des Turkenbildes und Rezeption osmanischer Motive vom 16. bis 18.Jahrhundert**, Stuttgart, Edition Cantz
- Korzon, T., (1923), **Dzieje wojen i wojskowości w Polsce, C.II ve III**, Kraków, Wyd. Naukowe im. Ossolinskich
- Krajewski, K., (1979), **Piśmiennictwo polskie od średniowiecza do oświecenia**, Warszawa, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne
- Kula, O.B., (1992), **Alman Kültüründe Türk İmgesi I**, Ankara, Gündoğan Yayınları
- Łoziński, W., (1978), **Życie polskie w dawnych wiekach**, Kraków, Wyd.Literackie
- Majda, J., (1994), **Okresy literackie**, Kraków, Wyd. Impuls Text
- Mańkowski, T., (1947), **Genealogia sarmatyzmu**, Warszawa, Tow. Wydawnicze “Łuk”
- Moran, B., (2008), **Edebiyat kuramları ve eleştiri**, İstanbul, İletişim Yayıncılık
- Naîma,M.,(1280), **Tarih II**, İstanbul
- Nowak, T., Wimmer, J., (1981), **Historia oręża polskiego 963 – 1795**, Warszawa, Wiedza Powszechna
- Osmanlılar Ansiklopedisi**, (1999), İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
- Özdemir, E., (2002), **Yazınsal türler**, Ankara, Bilgi Yayınevi

- Öztuna, Y., (1998), **Osmanlı Padişahların Hayat Hikayeleri**, İstanbul, Ötüken Yayınevi
- Pajewski, J., (1963), **Buńczuk i koncerz. Z dziejów wojen polsko – tureckich**, Warszawa, Wyd.Wiedza Powszechna
- Peçevî,İ.,(1283), **Tarih-i Peçevî II**, İstanbul
- Podhorodecki, L., (1997), **Sławne bitwy Polaków**, Warszawa, Wyd.Mada
- Pollig, H., (1987), **Exotische Welten. Europäische Phantasien**, Institut für Auslandsbeziehungen. Württembergischer Kunstverein, Edition Cantz
- Said, E.,(2008), **Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları**, İstanbul, Metis Yayınları
- Sierotwiński, S.,(1986), **Słownik terminów literackich**, Wrocław, Wyd. Ossolineum
- Schulze,W., (1994), **Türkenfurcht im 16.Jh.** In: Haarmann (Hrgs.): Der Islam, Beck'sche Verlagsbuchhandlung
- Tazbir, J., (1969), **Polska XVII wieku. Państwo - Społeczeństwo - Kultura**, Warszawa, Wiedza Powszechna
- Tazbir, J., (1978), **Kultura szlachecka w Polsce**, Warszawa, Wiedza Powszechna
- Tazbir, J., (2004), **Polska przedmurzem Europy**, Warszawa, Wyd. Twój Styl
- Tymowski, M., (1991), **Historia Polski**, Warszawa, Editions Spotkania
- Uzunçarşılı, İ.H., (1972), **Osmanlı tarihi**, C. III, Ankara, Türk Tarih Kurumu
- Uzunçarşılı, İ.H., (1988), **Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Uzunçarşılı, İ.H., (1988), **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

Yılmazer, Z., (2003), Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kâdri) Efendi Tarihi: Metin ve Tahlil, C.2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

Yüce, N., (1999), **Ortaçağ'dan Barok'a Polonya Edebiyat Tarihi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi

Yücel, Y., (1974), **Osmanlı Devlet Düzenine ait Metinler I, Katib-ı Müstetab**, Ankara, DTCF Basımevi

Yücel, Y., (1983), **Osmanlı Devlet Düzenine ait Metinler VI, II. Osman Adına Yazılmış Zafer -name**, Ankara, DTCF Basımevi

ÖZET

Polonya Barok edebiyatındaki Türk etkisi konusunda gerçekleştirilen tez araştırması, edebiyat tarihinde Barok dönemi olarak geçen 17. yüzyılda iki komşu ülkenin arasında yaşanan yoğun savaşlardan olan ilk sıcak temas (1620-1621) ile sınırlıdır. Bu tarihi olayın Polonya Barok edebiyatındaki yankıları ve tepkilerini ölçmek amacıyla dönemin Polonya edebiyatında egemen olan soyluların ekolünü temsil eden iki epik şiirsel destan seçilmiştir. Orada kapsamlı bir şekilde işlenen ilk Osmanlı -Lehistan savaş konusu şu şekilde ele alınmıştır: savaş süreci çoğunlukla Waclaw Potocki'nin "Hotin Savaşı" adlı yapıtı, savaştan sonraki barış antlaşmasının onaylanması ise görüşmelere şahsen katılan Samuel Twardowski'nin büyük bir ölçüde tarihi belge niteliğinde olan "Cesur Elçilik" başlıklı eseri temelinde incelenmiştir. Yapıtlarda yer alan olayların çerçevesini oluşturan dönemin tarihi kişilikleri, Osmanlı Devleti'nin yapısı ve işleyişi ve Osmanlıların karakter özellikleri ile alışkanlıkları da analize tabii tutulmuştur.

Düşman konumundaki Osmanlı'ya karşı Avrupa Barok edebiyatında yer alan genel olumsuz yaklaşım, analiz edilen eserlerde de mevcuttur. Her iki eserde "Osmanlı" resmedilirken tarihsel gerçekler sıkça deforme edilmiştir ve dönemin Avrupa'sında bilinen, konuyla ilgili birçok klişe kullanılmıştır. Olaylardan hiç bahsetmeme veya abartılı bir şekilde bahsetmeden kaynaklanan deformasyonlar özellikle askeri müdahalelerin tasvirlerinde oldukça yoğundur. Osmanlı'yı karalamak amacıyla tarafların askeri gücü ve savaş alanındaki tavrı, öldürülenlerin sayısı gibi verilerin manipüle edilmesi, anlatımdaki tarafgirliği göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin tarihi ve işleyişi konusunda da tek taraflı olumsuz izlenim yaratmak için

verilen bilgiler sıkça yanlış ve genellikle de yüzeysel kalmaktadır. Yapıtlarda kullanılan tipik şark klişelerinden ise Osmanlıların karakteristik özellikleri olarak belirtilen kibir, gaddarlık, açgözlülük ve frenlenemeyen şehvet örnek olarak gösterilebilir. Buna karşın tarihi kişiliklerin tasvirlerinde Avrupa edebiyatlarında hâkim olan Osmanlılar (kötü) – Avrupalılar (iyi) şemasından farklı olarak özellikle Kanuni Sultan Süleyman, Dilaver Paşa ve Halil Paşa'nın portelerinde daha tarafsız yaklaşım sergilenmektedir.

Bunun dışında ilk Osmanlı – Lehistan savaşı ve Sultan II. Osman dönemindeki Osmanlı Devleti ve üst tabakalarından gelen tarihi kişilikler ile ilgili tarihi veriler Türk (Osmanlı) tarihi açısından önem taşımaktadır.

ABSTRACT

The thesis research implemented in the subject of the Turkish influence on the Polish Baroque literature is limited to the first close contact (1620-1621) of the intensive battles that were encountered between the two neighboring countries in the 17th century which is named as the Baroque period in the history of literature. To measure the echoes and responses of this historical event in the Polish Baroque literature, two epic poetic sagas, representing the school of the nobles who ruled the Polish literature of the period, were selected. Therein, the issue of the first Ottoman–Polish war that was handled in a comprehensive manner has been discussed in the following manner: The period of war has mostly been examined in Waclaw Potocki's work "Battle of Khotyn", while the approval of the post-war peace treaty was examined in the basis of the work entitled "Brave Embassy" – which is qualified as a historical documentary to a great extent - of Samuel Twardowski who had personally participated in the negotiations. The historical personalities of the period that formed the frame of incidents taking place in the works, the structure and functioning of the Ottoman Empire and the Ottomans' characteristic features and habits were subject to analysis as well.

The general negative attitude that takes place in the European Baroque literature against Ottomans which is in the enemy position exists within the analyzed works. In both works, when the "Ottomans" were portrayed historical facts were often distorted and many clichés known in Europe of that period were used. Deformations resulting from not mentioning the incidents or from exaggerated mentioning of the events are very intensive specially in portraying military

interventions. The parties' military force and their attitude in the battle field, manipulation of data such as those killed in the war demonstrate the bias in the narration in order to discredit the Ottomans. To create a unilateral negative impression in the matter of Ottoman Empire's history and functioning, the information often is wrong and generally remains superficial. Among the typical clichés used in the works, arrogance, cruelty, greed and the ungovernable lust can be shown as examples of Ottomans' characteristic features. Notwithstanding, in the depiction of the historical characters, unlike the scheme of Ottomans (evil) – Europeans (good) that was dominant in the history of European literature, a more neutral approach is exhibited in the portraits of Suleiman the Magnificent, Dilaver Pasha and Halil Pasha, in particular.

Apart from this, historical data about the first Ottoman – Polish war and the Ottoman Empire and historical personalities from upper classes of the reign of the Sultan Osman II. is important in terms of the Turkish (Ottoman) history.